

Shantal Eriksson och Marie Holst

ESH, Socionomprogram med inriktning mot etik och livsåskådning, 240hp

Vetenskapsteori och metod, examensarbete 20hp, SEL 62, 2012

Grundnivå

Handledare: Kenneth Sundh

Examinator: Anna Whitaker

” Det handlade egentligen om att någon inte tog mina problem på allvar...”

En studie om ungdomars psykosociala hälsa och skolsituation

“It was really about that nobody took my problems seriously...”

A study of youth psychosocial health and school environment

Förord

Vi vill tacka alla som medverkat till att göra denna studie möjlig. Vi vill tacka alla våra intervjupersoner och informanter som ställt upp och medverkat i denna studie och därmed gett oss underlag för vår empiri. Vi vill tacka vår handledare Kenneth Sundh för en inspirerande handledning samt för all vägledning, alla goda råd, och hjälp under studiens gång. Vi vill också tacka varandra för ett gott samarbete och många glada stunder under denna resa.

Stockholm, maj 2012

Shantal Eriksson & Marie Holst

Sammanfattning

Det övergripande syftet med denna studie är att belysa ungdomars psykosociala hälsa och skolsituation samt skolornas arbete med att motverka diskriminering, trakasserier och kränkande behandling inom skolan. Vi har på uppdrag av en gymnasieskola i Stockholm genomfört en enkätundersökning angående deras likabehandlingsplan. I samband med denna enkätundersökning fick vi tillgång till de öppna svaren i enkäten samt till skolans hälsoteam. Vårt fokus har legat på hur eleverna, skolhälsopersonalen på gymnasieskolan och en stödenhet inom en förortskommun till Stockholm ser på elevernas skolsituation samt hur dessa tre aktörer ser på skolans arbete mot diskriminering, trakasserier och kränkande behandling. Vi har även undersökt hur skolans likabehandlingsplan fungerar i praktiken för att motverka diskriminering, trakasserier och kränkande behandling.

Vår studie är kvalitativt inriktad på individers egna upplevelser med en induktiv forskningsansats. Resultaten har tolkats med bland andra Bronfenbrenners ekologiska teori. För studiens genomförande har vi använt semistrukturerade kvalitativa intervjuer, personliga dokument samt enkätundersökning där vi tagit tillvara på elevernas svar på de öppna frågorna vilket inneburit en metodtriangulering. Våra respondenter har varit elever och elevhälsoteamet på gymnasieskolan samt personal inom en förortskommun till Stockholm som hanterar familj och skolfrågor. Genom vårt resultat har det framkommit att det eleverna främst velat belysa handlar om kränkningar från skolpersonal till elever. Dessutom är samverkan och kommunikation avgörande för att få en heltäckande bild av alla aspekter runt eleven. Viktigt är att personal vågar fråga eleverna och ta tag i de problem som eleverna har. Vår insamlade empiri har visat på svårigheter i organisationen att implementera ett förhållningssätt gentemot eleverna som bygger på en ömsesidighet. En stor anledning är att den hierarkiska maktstrukturen fortfarande existerar inom skolans system. Ett evidensbaserat arbete krävs för att komma till rätta med dessa problem för barnens bästa i centrum.

Nyckelord: Likabehandlingsplan, skolsocialt arbete, diskriminering, kränkningar, trakasserier, mobbning, psykosocial hälsa, skola.

Keywords: Schoolsocial work, discrimination, violation, harrasment, bullying, psychosocial health, school.

Innehållsförteckning

1. Inledning	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Syfte	8
1.3 Frågeställningar	8
1.4 Avgränsningar	8
1.6 Definitioner	10
1.6.1 Hur skiljer sig de nya definitionerna åt jämfört med mobbning	10
1.6.2 Skolsocialt arbete	11
1.7 Disposition	11
1.7.1 Arbetsfördelning	12
2 Metod och material	12
2.1 Metodval	12
2.2 Metodologisk ansats	13
2.3 Materialinsamling	14
2.3.2 Intervjuer	14
2.3.3 Enkät	16
2.3.4 Personliga dokument	16
2.4 Bearbetning av material	17
2.5 Litteratursökning	17
2.6 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet	18
2.7 Metodproblem	19
2.8 Etiska överväganden	19
3. Aktuellt kunskapsläge	21
3.1 Psykosocial hälsa	21
3.1.1 Hur mår de unga idag?	22
3.1.2 Påverkande faktorer på den psykiska hälsan	22
3.1.3 Sammanfattning Psykosocial hälsa	24

3.2 Skolsocialt arbete	25
3.2.1 Skolsocialt arbete; historiskt och internationellt	25
3.2.2 Social hierarki inom skolan	27
3.2.3 Sammanfattning skolsocialt arbete	27
3.3 Elevvårdsinsatser	29
3.3.1 Skolverkets utvärdering av antimobbningsprogram	30
3.3.2 Mobbning	31
3.3.3 Kränkning, diskriminering och trakasserier	31
3.3.4 Sammanfattning elevvårdsinsatser	33
3.4 Samverkan mellan olika aktörer	34
3.4.1 Sammanfattning samverkan mellan olika aktörer	35
3.5 Den politiskt styrda skolan	36
3.5.1 Den nya skollagen	36
3.5.2 Andra viktiga lagar angående barn i skolan.	37
4. Teori	38
4.1 Bronfenbrenners ekologiska teori	38
4.2 Social interaktionism	39
4.3 Socio- emotionell utveckling	40
4.4 KASAM	40
4.5 Stämplingsteori	41
4.6 Tillys teori om beständig ojämlikhet	42
5. Resultat	43
5.1 Mobbning	43
5.1.1 Diskriminering	43
5.1.2 Trakasserier	45
5.1.3 Kränkningar	45
5.1.4 Elevhälsoteamets syn på elevernas situation	46
5.1.5 Stödenhetens syn på elevernas situation	47

5.2 Kommunikation	47
5.2.1 Tillgänglighet	47
5.2.2 Samarbete och samverkan	49
5.3 Påverkandefaktorer utanför skolan	51
5.3.1 Relationers betydelse	51
5.3.2 Stress och press	51
5.3.3 Strategier och egna förmågor	52
5.4 Strukturella faktorer	53
5.4.1 Förtroendeproblematik och förhållningsätt.....	53
5.4.2 Organisation	55
5.4.3 Likabehandlingsplanen	57
6. Analys	57
6.1 Mobbning – ett individ- eller struktur problem?	58
6.2 Den bristande kommunikationen.....	60
6.3 Relationer och stress	62
6.4 Den ojämlika strukturen.....	64
6.4.1 Likabehandlingsplanen.....	68
7. Slutsatser	68
8. Avslutande diskussion	69
9. Referenslista	71
9.1 Litteratur.....	71
9.2 Lagrum.....	72
9.3 Elektroniska källor	73
9:4 Bild på modell.....	73
10. Bilagor.....	74
10.1 Bilaga 1. Informationsbrev e-post	74
10.2 Bilaga 2. Samtyckesbrev	75
10.3 Bilaga 3. Intervjuguide, fokusgrupp elevhälsan på gymnasieskolan.....	76

10.4 Bilaga 4. Intervjuguide, stödenheten	77
10.5 Bilaga 5. Enkät gällande trivsel och likabehandling.....	78
10.6 Bilaga 6. Informationsbrev till eleverna	84

1. Inledning

Barn och ungdomars psykiska hälsa har alltid intresserat oss. Vad är det som påverkar och skapar ett barns självbild i förhållande till andra? Det här ämnet har fascinerat oss genom hela vår utbildning på Ersta Sköndal högskola. När vi läst om barns och ungdomars psykiska hälsa har vi sett att barn och unga tillbringar större delen av sin tid i förskola och skola snarare än hos sin familj vilket gör att barnets utveckling av tillit till sig själv och andra i hög grad påverkas av utomstående personer som andra vuxna och barn (Broberg, Almqvist & Tjus, 2009, s.43). Detta gjorde att vi blev intresserade av på vilket sätt detta kan påverka barn- och ungas psykiska hälsa. Då kändes det också naturligt att välja ungdomars psykosociala hälsa som ämne till vår studie. Genom det unika helhetsperspektiv socionomen får av samhälle och individ i sin utbildning ville vi undersöka ungdomars psykosociala hälsa i förhållande till skolans organisation, samhällets struktur och dess påverkan.

1.1 Bakgrund

Rapporter inkommer ständigt om barn som mår dåligt i skolan. Bland annat kom Folkhälsorapporten, 2009, från Socialstyrelsen där man noterar en kraftig ökning av psykisk ohälsa hos ungdomar med en större ökning hos flickor (Hjern, 2009, s. 69-70). Det finns även en undersökning som tyder på att självmordsförsöken bland unga ökar (SOU 2010:80 s. 21). I skolans hälsoteam möts olika vetenskaper som psykologi, medicin, pedagogik och det sociala arbetets disciplin. Skolan kan betraktas som en av de viktigaste institutionerna för barn och ungdomar eftersom det inom denna pågår en socialisationsprocess som påverkar utvecklingen av ungas självbild, identitet och sociala kompetens (Backlund, 2007, s. 17).

Ungdomarna är i en beroendeposition i skolan då de får förlita sig på vuxnas vägledning samtidigt som deras psykiska och sociala förmåga utvecklas. Därför är det också viktigt att skolan förhåller sig till den maktobalans som utsagd förekommer i skolans strukturella uppbyggnad. Detta samt att det finns flera studier (SOU 2006:77, SOU 2010:80 och Hjern, 2009) om att den psykiska ohälsan ökar i stor utsträckning hos barn och unga leder till ett högre tryck på skolans hälsoteam vilket har lett till lagstiftning om att en likabehandlingsplan skall utformas på skolor runt om i Sverige.

På grundval av ovanstående vill vi undersöka de ungas psykosociala hälsa och situation i skolan. Hur fungerar egentligen den nya lagstiftningen om likabehandling i praktiken?

1.2 Syfte

Det övergripande syftet är att öka kunskapen om gymnasieungdomars psykosociala hälsa i skolmiljön. Vi vill också lyfta fram olika faktorer som ur olika perspektiv påverkar deras psykosociala hälsa och gymnasieskolans arbete för att motverka diskriminering, trakasserier och kränkande behandling.

1.3 Frågeställningar

- Hur ser elever i gymnasieskolan på sin skolsituation samt på skolans arbete mot diskriminering, trakasserier och kränkande behandling?
- Hur ser skolhälsopersonal på elevernas skolsituation samt på skolans arbete mot diskriminering, trakasserier och kränkande behandling?
- Hur ser samarbetspartners på elevernas skolsituation samt på skolans arbete mot diskriminering, trakasserier och kränkande behandling?
- Hur arbetar skolan med likabehandlingsplanen i praktiken för att motverka diskriminering, trakasserier och kränkande behandling?

1.4 Avgränsningar

I vår undersökning har vi fokuserat på den psykosociala hälsan hos ungdomar och har därför valt att inte ta med drog- och alkoholproblematik. Vi kommer inte heller belysa kriminalitet eller svåra psykiska störningar då vi anser att dessa ämnen är så pass viktiga att de kan vara huvudämnen i andra uppsatser. Eftersom vårt utrymme är begränsat har vi valt att sammanfatta de mest relevanta referenserna inom forskningsfältet. För att dra slutsatser om ungdomen i en svensk kontext har vi valt att lägga fokus på svenska publikationer men vi har även hittat några internationella studier som kan belysa gemensamma nämnare ungdomar emellan.

1.5 Likabehandlingsplanen

I 1 kap. 2 § skollagen (1985:1100), den så kallade portalparagrafen, fastställs följande:

“Verksamheten i skolan ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar. Var och en som verkar inom skolan ska främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö. Särskilt ska den som verkar inom skolan, 1. främja jämställdhet mellan könen samt, 2. aktivt motverka alla former av kränkande behandling såsom mobbing och rasistiska beteenden”

Lagen (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever trädde i kraft den 1 april 2006. Denna lag syftar till att främja barns och elevers lika

rättigheter samt att förebygga och förhindra trakasserier, diskriminering och annan kränkande behandling. I och med denna lag, som också benämns barn- och elevskyddslagen, har elever och barn ett stärkt skydd mot kränkningar i alla verksamheter som omfattas av skollagen (1985:1100). Enligt 6 § barn och elevskyddslagen ska det finnas en likabehandlingsplan som bland annat syftar till att förhindra samt förebygga kränkande behandling. I planen ska planerade åtgärder finnas, det ska också finnas en översikt över vilka insatser som behövs och som ska genomföras eller påbörjas under året för att förebygga eller förhindra kränkande behandling. Planen ska innehålla rutiner för hur händelser och åtgärder ska dokumenteras samt för ingripanden vid eventuella akuta situationer och uppföljande insatser. Den ska också ange ansvarsfördelningen mellan rektorn eller annan personal med ledningsfunktion och personal.

Den 15 oktober 2006 trädde en ny förordning (2006:1083) i kraft som innebär att likabehandlingsplanen ska följas upp och ses över. Detta ska ske genom medverkan av eleverna vid den verksamhet planen gäller för. Omfattningen av elevernas eller barnens deltagande ska anpassas efter ålder och mognad. I och med att barn- och elevskyddslagen trädde i kraft gäller implementeringen av likabehandlingsplanen inte bara kommunala skolor utan även fristående skolor samt kommunala och enskilda förskolor. Skola/förskola ska enligt 7§ i barn- och elevskyddslagen ansvara för att vidta förebyggande åtgärder för att förhindra att barn och elever inte utsätts för trakasserier och annan kränkande behandling. Lagen innebär också att rektorn såväl som annan personal måste vara uppmärksamma på den jargong och det beteendemönster som finns elever emellan samt att miljön på skolan inte ska inbjuda till missförhållanden. Barn- och elevskyddslagen är ett led i implementeringen av EG:s tre rättsliga direktiv. Dessa tre är arbetslivsdirektivet, direktivet mot etnisk diskriminering samt likabehandlingsdirektivet. Genom internationella överenskommelser om mänskliga rättigheter har Sverige också olika åtaganden som ska syfta till skydd mot diskriminering och likabehandling. Det gäller bland annat FN:s barnkonvention och FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter. FN:s barnkonvention sätter barnperspektivet och rätten till likabehandling i fokus. Barnets bästa ska alltid komma i första rum, vidare gäller barns rätt till inflytande samt rätten till att få göra sin röst hörd. Läroplanen ska slå fast en värdegrund som handlar om skolornas uppgift att förmedla och förankra grundläggande värden om relationer mellan individer och hur vi behandlar varandra. Skolorna ska främja barns och elevers förmåga till medkänsla och inlevelse samt en förståelse för andra människor. Andra värden skolan ska förmedla till barn och elever handlar om människolivets okränkbarhet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män, individens

integritet och frihet samt solidaritet med utsatta och svaga. Den 1 januari 2009 ersattes barn- och elevskyddslagen av diskrimineringslagen (2008:567), där samlas alla tidigare lagar om diskriminering i en enda lag. Regler om andra typer av kränkande behandling fördes in i ett nytt kapitel i skollagen (Skolverket, 2009, s. 12-18). För att skolan ska vara en trygg plats för elever behöver arbetet mot diskriminering, trakasserier och annan kränkande behandling vara starkt förankrat i organisationen.

1.6 Definitioner

1.6.1 Hur skiljer sig de nya definitionerna åt jämfört med mobbning

I barn- och elevskyddslagen är diskriminering och annan kränkande behandling de begrepp som används. Begreppet mobbning har utmönstrats och ingår i termen kränkande behandling. Begreppet mobbning kvarstår dock i skollagens portalparagraf. Vi ska här presentera de olika begreppen:

- **Diskriminering:** Särbehandling på grund av kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, religion eller annan trosuppfattning, etnisk tillhörighet, funktionshinder och ålder.
- **Trakasserier:** Ett uppträdande som kränker en individs värdighet och som har samband med någon av diskrimineringsgrunderna.
- **Kränkande behandling:** Uppträdande som kränker en individs värdighet men som inte har samband med någon av diskrimineringsgrunderna. Det innebär att någon behandlas förolämpande eller nedsättande genom att denna person blir angripen fysiskt, psykosocialt, verbalt samt även genom text eller bildburet. All kränkande behandling betyder att någon eller några personer kränker principen om alla människors lika värde (Skolverket, 2009, s. 15-16).
- **Mobbning:** innebär att en eller fler individer upprepade gånger och under en viss tid åsamkar en annan individ skada eller obehag. Upprepade trakasserier och kränkande behandling räknas som en form av mobbning.
- **Trobbing:** Ett ord för enstaka trakasserier, bråk, allmän hänsynslöshet, hotfulla tillmälen, våld av varierad grad, förstörelse eller stark störning av undervisning (Ljungström, 2006).

1.6.2 Skolsocialt arbete

I internationell forskning används skolsocialt arbete vanligtvis som ett samlingsbegrepp som täcker det elevvårdande arbetet på skolor i olika länder (Huxtable & Blyth, 2002). Den viktigaste uppgiften för det skolsociala arbetet handlar om att se till att eleven kan tillgodogöra sig sin utbildning och motverka de negativa faktorer som påverkar eleven i motsatt riktning. Exempel på negativa faktorer kan bland annat vara; problem med kamrater, familjens socioekonomiska bakgrund samt psykisk och fysisk funktionsnedsättning. De aktörer som finns inom det skolsociala arbetet är specialpedagog, kuratorer och skolsköterska med flera. När det handlar om skolsocialt arbete kan man använda ett ekologiskt perspektiv (Backlund, 2007, s. 19).

1.7 Disposition

I *kapitel ett* inleder vi vår uppsats med att berätta varför vi har valt att studera detta ämne. Vidare presenteras bakgrund, syfte och frågeställningar så läsaren förstår vad studien handlar om. Avgränsningar kommer härnäst då det ämne vi valt är brett och har många aspekter som är intressanta att undersöka. Vi vill här tydliggöra för läsaren vilken del av ämnet vi har valt. Vi har också beskrivit definitioner av de begrepp som vi anser behöver förklaras för att läsaren skall få en förförståelse angående ämnet till vår studie. I *kapitel två* beskriver vi och motiverar vårt val av metod och metodologisk ansats samt det metodologiska tillvägagångssättet i vår undersökning. I *kapitel tre* redovisar vi aktuellt kunskapsläge och tidigare forskning relevant för ämnet. Här tar vi bland annat upp psykisk ohälsa bland ungdomar samt det skolsociala arbetet och skolan som organisation. *Kapitel fyra* presenterar de teoretiska utgångspunkterna för undersökningens analys. Alla teorier kan ses ur ett socialekologiskt perspektiv då de alla handlar om hur olika system och individer interagerar med och påverkas av varandra. Bronfenbrenners ekologiska modell, social interaktionism, socio- emotionell utveckling, KASAM, stämplingsteori samt Tillys teori om beständig ojämlikhet. Teoriavsnittet har vi lagt precis innan resultatet då vi tänker att man lättare kan koppla ihop dessa för att få en större behållning av vår analys.

I *kapitel fem* presenterar vi vårt resultat utifrån den empiri vi samlat in. Här lyfter vi fram centrala teman som sammanfattar viktiga fenomen kring det studerade ämnet. *Kapitel sex* redovisar analysen där de teoretiska utgångspunkterna knyts an till de teman vi lyft fram i resultatet samt till tidigare forskning.

Analysen återkopplar till samma teman vi presenterar i resultatavsnittet som vi anser svarar mot vårt syfte. I *kapitel sju och åtta* presenteras studiens slutsatser och diskussion med vidare reflektioner om ämnet som eventuellt kan inspirera till fortsatt forskning om barn- och ungas psykosociala hälsa i relation till skolan.

1.7.1 Arbetsfördelning

När det gäller vår interna arbetsfördelning har vi arbetat genomgående tillsammans. Det varierar hur mycket vi har gjort gemensamt på varje kapitel. Exempelvis har Shantal gjort huvuddelen av metod och Marie gjort huvuddelen av tidigare forskning. Då vi skrivit var för sig har vi ändå suttit i anslutning till varandra. Genom hela arbetet har vi gemensamt resonerat oss fram till lösningar vid eventuella frågor. I teoridelen har vi tillsammans arbetat oss fram till vilka teorier vi ska använda. I resultat, analys och slutdiskussion har vi producerat resultatet gemensamt.

2 Metod och material

2.1 Metodval

Vi har valt att ha en kvalitativt inriktad studie med fokus på individers egna upplevelser och erfarenheter. Den kvalitativa forskningsstrategin ger beskrivande data om individers verbala eller skrivna utsagor (Larsson, Lilja & Mannheimer, 2005, s. 91). Den kvalitativa forskningen innebär också att man vill nå en djupare insikt i personers sociala verklighet och livsvärld. Då en del av vårt syfte med vår studie är att undersöka hur ungdomar upplever sin psykosociala hälsa samt sin situation i skolan passar det kvalitativa angreppssättet bra eftersom detta fokuserar på upplevelsedimensionen hos individer (Dalen, 2007, s. 11). Vi vill också öka kunskapen om ungdomars psykosociala hälsa ur fler perspektiv och har då använt oss av två kvalitativa semistrukturerade intervjuer där den ena var en fokusgrupps-intervju med elevhälsoteamet på en gymnasieskola och den andra en individuell intervju med två informanter från en stödenhet som arbetar med skol och familje frågor. Båda befinner sig i samma förortskommun till Stockholm. Den kvalitativa intervjumetoden lämpar sig bra då vi vill få insikt om individers egna känslor, tankar och idéer (a.a. s. 9). Kvalitativt semistrukturerad intervju innebär att forskaren utformar en intervjuguide utifrån specifika teman relevanta för frågeställningen. Intervjuerna inrymmer stor flexibilitet och intervjupersonerna får tala fritt omkring dessa teman på sitt eget sätt, detta för att få så fylliga och detaljerade svar som möjligt (Bryman, 2001, s. 300-303). I fokusgruppen delger deltagarna sitt perspektiv

på ämnet i interaktion med varandra. Här vill man få en diskussion kring frågeställningarna där vi i dialog med varandra kommer fram till hur vi bland annat förstår samband, innebörd och värderingar kring det fenomen vi vill undersöka (Larsson, Lilja & Mannheimer, 2005, s. 170). I båda dessa intervjumetoder har forskaren en styrande roll och bestämmer ämnet som ska diskuteras. Påverkan på intervjupersonerna ska ändå vara så liten som möjligt för att få öppna svar utifrån deltagarnas egna perspektiv (a.a. s. 171).

Vi har även använt oss av dokument som datakälla genom sju anonyma personliga brev som vi samlat in från eleverna på gymnasieskolan. Genom dessa brev är vi intresserade av att få deras egna berättelser om personliga erfarenheter och känsloliv. Brev är också en form av kommunikation med andra människor som kan vara användbart för att få svar på vissa specifika frågor (Bryman, 2001, s. 357, 358). Slutligen har vi använt oss av en enkätundersökning som eleverna på gymnasieskolan fått fylla i. Syftet med denna enkätundersökning var att gymnasieskolan skulle få in ett nytt underlag för utformandet av skolans likabehandlingsplan då denna plan enligt lag ska utformas tillsammans med eleverna (2006:1083). Enkäten formulerades av elevhälsan på gymnasieskolan och innehöll både slutna och öppna frågor. Då vi har en kvalitativ ansats i vår studie har vi i denna enkätundersökning tagit tillvara på de personliga kommentarerna från de tre öppna frågorna som skrivits ned av eleverna, *se bilaga 5*. Dessa sammantaget etthundratrettio personliga kommentarer gjorde vi sedan en sammanställning av för tolkning och analys.

2.2 Metodologisk ansats

I vår studie har vi en induktiv forskningsansats där vi samlat ihop material och data för att sedan kunna dra slutledningar utifrån dessa. Med induktion drar man generella, allmänna slutsatser utifrån empirisk fakta (Thurén, 2007, s. 22, Sohlberg & Sohlberg, 2009, s. 128-129). Den empiri vi samlat har vi sedan dels tolkat och bearbetat utifrån ett hermeneutiskt perspektiv. Hermeneutiken går ut på att förstå och tolka olika fenomen. Det hermeneutiska synsättet syftar också till att få en djupare förståelse i en texts mening (Larsson, Lilja & Mannheimer, 2005, s. 93, Sohlberg & Sohlberg, 2009, s. 246-247). För att hitta en djupare mening behöver budskapet sättas in i en helhet eller i ett sammanhang. En växelverkan mellan helhet och den enskilda delen i sammanhanget är nödvändig för att kunna nå en djupare förståelse (Dalen, 2007, s. 14). Vår strävan har varit att utifrån de teorier vi valt, tolka den empiri vi samlat in för att nå en djupare förståelse och kunskap kring det fenomen vi studerar.

Detta har vi gjort genom att vi gått igenom de personliga dokumenten, de öppna frågorna från enkäten, tidigare forskning och litteratur, våra anteckningar, PM samt transkriberat material från intervjuerna för att hitta och lyfta fram olika teman och samband som vi sedan använder oss av för resultat och analys.

2.3 Materialinsamling

2.3.1 Urval och avgränsning

För studiens genomförande har vi använt en triangulering av semistrukturerade kvalitativa intervjuer, personliga dokument samt enkätundersökning där vi använt oss av elevernas svar på de öppna frågorna. Triangulering betyder att man använder sig av fler än en metod eller datakälla för insamlandet av empiri (Bryman, 2001, s. 260). I en kvalitativ studie är det önskvärt att forskaren ska försöka sätta samman ett urval som kan återspegla en variation av det fenomen man vill undersöka. Forskaren ska sedan kunna plocka ut enheter som tillsammans kan visa på olika dimensioner av det valda temat (Dalen, 2007, s. 51). För urval av informanter har vi använt oss av en kombination av bekvämlighetsurval och snöbollsurval. Ett bekvämlighetsurval består av informanter som för tillfället finns tillgängliga för forskaren eller då man får möjligheten att samla in data från ett urval av respondenter forskaren tycker är relevanta. Snöbollsmetoden innebär att man hittar respondenter via andra redan valda informanter relevanta för studien (Bryman, 2001, s. 114-115). För att få en bred variation av informanter ville vi i vårt urval ha yrkespersoner inom professionen för elever och ungdomar med viss problematik eller psykisk ohälsa som kan ge sitt perspektiv på fenomenet vi vill undersöka. Vi ville också få elevernas egna åsikter och tankar utifrån deras perspektiv. På grund av begränsat tidsutrymme för vår undersökning valde vi att bara ha två kvalitativa intervjuer då vi ansåg att det annars skulle bli för mycket data material att gå igenom tillsammans med de personliga breven och materialet från enkätundersökningen.

2.3.2 Intervjuer

Då vi redan hade befintlig kontakt med två kuratorer på gymnasieskolan på grund av att vi på uppdrag av dem genomfört en enkätundersökning angående deras likabehandlingsplan, tillfrågade vi kuratorerna om vi fick intervju dem för vår studie. Vi ville ha en fokusgrupp, denna bestod av sex personer från elevhälsoteamet på gymnasieskolan. Av dessa sex personer var fem kuratorer och en skolsköterska. De arbetar bland annat med mobbingfrågor, stresshantering, föräldrasamtal, hälsosamtal samt frågor som rör elevernas arbetsmiljö.

Den andra semistrukturerade intervjun genomförde vi med två personer från en enhet i en förortskommun till Stockholm som arbetar kring föräldraskap och familjesituation i kombination med skolorna och får en objektiv inblick i olika sorters problematik inom skolans organisation. Dessa personer kommer vi härnäst att benämna som stödenheten. De är en utanförstående enhet till skillnad från elevhälsoteamet som är en del av institutionen de arbetar för. Det var en av deltagarna i vår handledningsgrupp som tipsade oss om dem och vi tog då kontakt med dem via telefon. Från början var vår tanke att egentligen ha två fokusgruppintervjuer men vid samtalet med den person vi kontaktade på denna enhet visade det sig att de inte var så många personer som arbetade där. Vi tänkte över situationen och bestämde att det räckte bra att intervjua två personer i en kvalitativ intervju istället. Innan intervjuerna skulle äga rum skickade vi ut information till våra informanter via e-post, *se bilaga 1*. Detta för att de skulle ha större vetskap om vad intervjun skulle handla om och få en chans att reflektera över sådant som var relevant för vår forskning. Vid intervjutillfället hade vi också med oss en samtyckesblankett som respondenterna fick skriva under, *bilaga 2*.

Intervjupersonerna informerades åter igen om syftet i vår studie och premisserna för deras medverkan. Båda intervjuerna gjordes under cirka femtio minuter där deltagarna fritt fick diskutera kring de teman vi tagit fram i vår intervjuguide, *se bilaga 3 och 4*. I intervjuguiden hade vi formulerat centrala, övergripande teman att diskutera kring med vissa underfrågor anpassade efter informanternas profession. I en intervjuguide ska alla frågor och teman ha relevans för den problematik man vill belysa. Det önskvärda är att informanterna öppnar sig och berättar om sina egna erfarenheter och upplevelser, detta för att få ett så fylligt och rikt material som möjligt (Dalen, 2007, s. 31-32). Intervjuerna genomfördes på informanternas respektive arbetsplats och vi hade bestämt oss för att vi båda skulle vara närvarande vid intervjuerna. Vi ansåg att det bästa vore att båda skulle vara närvarande för att ha samma möjlighet till tolkningar vid intervjuerna och inte gå miste om något viktigt. Kvale beskriver intervjun som en levande social interaktion där kroppsuttryck, gester och tonfall är tillgängliga för de som deltar i samtalet men inte för den som läser utskriften (Kvale, 2009, s. 194). Vi turades om att leda intervjuerna medan den andra tog en mer observerande roll. Samtidigt gav vi varandra möjlighet att inflika med eventuella följdfrågor om vi ansåg det vara relevant. Innan intervjun skulle börja fick vi också godkännande att spela in denna. Vid intervjun med elevhälsoteamet krånglade dock inspelningsutrustningen så där förde vi noggranna anteckningar istället.

Dessa anteckningar gick vi sedan igenom tillsammans direkt efter intervjun medan vi fortfarande hade det som diskuterats i färskt minne. Vi reflekterade över vad som sagts och gjorde tydliga stolpar som senare skulle kunna bidra till viktiga slutsatser för framtagande av teman vid tolkning och analys.

2.3.3 Enkät

En enkätundersökning gjordes på en gymnasieskola i Stockholm där vi båda deltog några dagar under två veckor för att få eleverna att fylla i enkäten, *se bilaga 5*. Enkäten hade utformats av elevhälsan på skolan och gällde trivsel samt likabehandling. Frågorna berörde diskriminering, trakasserier, kränkande behandling samt den befintliga likabehandlingsplanen. Vi sammanställde hela enkäten med alla frågor där vi tog tillvara på de etthundratrettio kommentarer som eleverna skrivit i de tre frågor som var av öppen karaktär. Vi undersökte elevernas upplevelse av deras skolsituation och av den anledningen är svaren på de öppna frågorna betydelsefulla. Sammanställningen av elevernas egna kommentarer finns med i det empiriska materialet. Det går 2000 elever på den gymnasieskola vi undersökt och i enkätundersökningen har 900 elever svarat på enkäten. Av dessa är 447 elever kvinnor, 424 elever är män och 27 elever uppfattar sig som hen. Hen är en benämning för de individer som inte vill specificera sig varken som man eller kvinna.

2.3.4 Personliga dokument

För insamlandet av de personliga breven valde vi att använda oss av ett snöbollsurval. Vi riktade in oss på de elever som var registrerade på den gymnasieskola vi befann oss på. För att nå de ungdomar som eventuellt hade störst behov att berätta om sina egna personliga berättelser utifrån egna erfarenheter om sin situation på skolan bestämde vi oss för att gå via kuratorerna på skolan. Dels för att kuratorerna redan hade kontakt med de elever som vi ansåg relevanta för vår frågeställning och dels för att vi ansåg det vara lättare för eleverna att redogöra för sina tankar och åsikter i anonyma brev. Det kan vara svårt för den unge att öppna upp sig om sina personliga tankar och känslor och berätta öppet om det för någon de inte känner. Särskilt om denna person har upplevt något svårt och det ämne vi berör är känsligt. Vi utformade ett separat informationsbrev till denna grupp informanter som vi delade ut till kuratorerna som i sin tur gav dem vidare till de elever de hade kontakt med, *se bilaga 6*. Under loppet av två veckor delades trettio informationsbrev ut av kuratorerna till eleverna som kom till dem för samtal. Detta informationsbrev innehöll tre övergripande frågor för eleven att reflektera och skriva omkring. Vi gjorde så för att underlätta för respondenterna att

hålla sig till den relevanta frågeställningen och för att de svar vi fick in skulle förhålla sig till syftet med vår undersökning. Sammanlagt fick vi in sju stycken brev från elever som hade befintlig kontakt med kuratorerna på skolan. Dessa svar insamlade vi genom att vissa elever lämnade sina brev till den kurator hon eller han hade kontakt med som i sin tur lämnade dessa vidare till oss. Andra elever valde att lämna in sina svar via vår e-post adress där de själva kunde skicka in sitt material anonymt till oss genom att anonymisera en e-post adress.

2.4 Bearbetning av material

Analysen av det empiriska materialet har skett med utgångspunkt i de teorier som finns i teoriavsnittet. Utifrån dessa teorier har vi kunnat urskilja och arbeta fram teman ur vårt empiriska datamaterial. Den intervju vi spelade in transkriberades ordagrant för att inte gå miste om viktiga detaljer. Den andra intervjun kunde vi inte spela in men där hade vi fört noggranna anteckningar som vi dessutom bearbetade direkt efteråt. Dessa textmaterial tillsammans med de personliga dokumenten samt de personliga kommentarerna i enkätundersökningen bearbetade vi och tolkade sedan utefter det hermeneutiska perspektivet. Vi letade efter likheter, skillnader och samband som vi jämförde med varandra. Vi kunde urskilja centrala fenomen som vi formulerat till övergripande teman för att kunna sammanfatta den insamlade empirin. Dessa teman utgör grunden för vår analys och i dessa återfinns också de teorier som berörs i teoriavsnittet.

2.5 Litteratursökning

För att inhämta information till vår undersökning har vi använt oss av Ersta Sköndals högskolebiblioteks artikeldatabaser, DIVA- portal samt Libris databas. Vi har använt oss av följande sökord i olika kombinationer: skolsocialt arbete, diskriminering, trakasserier, kränkande behandling, barn- och elev skyddslagen, kurator, psykisk ohälsa, bullying, school social work, wellfare officer, counsellor.

Vi fick upp väldigt många träffar och det var svårt att urskilja det mest relevanta för vårt ämne. För att kunna plocka ut de mest väsentliga fick vi läsa igenom alla träffars abstrakt och efter det sammanställde vi det mest aktuella, nyaste forskningsresultaten. Men eftersom det inte gav tillräckligt mycket material valde vi andra sökalternativ och sökte direkt på Statens offentliga utredningar, Skolverket, Kungliga vetenskapsakademien, Buph, Socialstyrelsen samt Regeringens hemsida. På det viset hittade vi mycket information.

Genom det material vi fick av litteratursökningarna samt materialet vi fick av sökningarna på hemsidorna använde vi oss av deras källförteckningar för att söka vidare på och det gav bra resultat.

Vidare har vi fått tips på relevanta artiklar och litteratur från skolkamrater, Ersta Sköndals bibliotekarier och vår handledare.

2.6 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet

Validitet handlar om hur väl resultatet stämmer överens med verkligheten. Det betyder att man identifierar och mäter det man avsett att mäta samt att det ska finnas en överensstämmelse mellan de observationer forskaren gör och dennes teoretiska idéer (Bryman, 2001, s. 257-258). Vi har därför haft studiens frågeställningar och syfte i åtanke i varje moment vi genomfört. Såväl som i utformandet av intervjuguide och informationsbrev som när vi tolkat vårt empiriska material. Vi har hela tiden varit noggranna med att återkoppla de olika delmomenten i vår undersökning till syftet. Kvale betonar vikten av ett kritiskt förhållningssätt och ett ständigt ifrågasättande då forskaren ska granska och tolka sitt material (Kvale, 2009, s. 268). Detta hade vi ständigt i åtanke då vi tolkade och tematiserade det empiriska materialet. Reliabilitet betyder pålitlighet och innebär att forskningen ska kunna replikeras av en annan forskare vid ett annat tillfälle och då kunna komma fram till samma resultat. Då det emellertid är svårt att "frysa" en social miljö med sociala betingelser kan det i flesta fall vara svårt att uppfylla detta kriterium. Lincoln & Guba (1985) menar att forskarna för att kunna uppfylla detta kriterium ska inta ett granskande synsätt. En fullständig och tillgänglig redogörelse av alla moment i forskningsprocessen ska redovisas, detta innebär till exempel val av undersökningspersoner, intervjuutskrifter samt beslut vad gäller dataanalys (Bryman, 2001, s. 257-261).

I detta metodavsnitt försöker vi redogöra för hur vi tänkt och hur vi gått tillväga i olika faser av undersökningen. Vi har också varit noga med att inta ett så neutralt förhållningssätt som möjligt i vår egen uppfattning till vår frågeställning och har hela tiden medvetandegjort för oss själva och varandra om våra egna personliga reflektioner. För att öka reliabiliteten i vår studie var vi också noga med att ha samma övergripande teman i vår frågeställning till våra respondenter både vad gäller intervjuguiden till våra båda intervjuer samt i informationsbrevet till eleverna, där vi utformade frågor till dem att hålla sig till i sina svar. Däremot kunde vi ha olika följdfrågor vid intervjuerna, anpassade efter informanternas egna åsikter och erfarenheter. Vid kvalitativa studier strävar forskaren efter förståelse av värderingar, åsikter och beteenden i den kontext undersökningen genomförs. De personer som

intervjuas utgörs ofta av ett litet antal individer i en viss organisation eller ett visst område och kan inte vara representativa för en hel population. Resultaten i kvalitativ forskning ska istället generaliseras till teori, därför är kvalitén på de teoretiska slutsatser som formuleras viktiga vid bedömning av generaliserbarheten (a.a. s. 270, 273).

2.7 Metodproblem

Vi är medvetna om att alla människor har en viss förförståelse då vi förvärvat olika erfarenheter och kunskaper i livet. Detta gäller även oss och gör att vår tolkning av empirin inte kan vara helt objektiv. Trots att vår intention är att ha ett objektivt förhållningssätt kan undermedvetna tankar påverka tolkningen av materialet (Sohlberg & Sohlberg, 2009, s. 73).

Det kan även vara så att det är svårt att veta vad som är det kausala sambandet mellan vad som är orsak och vad som är verkan (Larsson, Lilja, Mannheimer, 2005, s. 230 samt Sohlberg & Sohlberg, 2009, s. 178,179)

I en fokusgrupps intervju kan det vara svårt att ha full kontroll över processen och få informanterna att hålla sig till det aktuella temat. Detta skulle kunna innebära att man tidvis går miste om viktig relevant information om man inte är uppmärksam. Samspelet mellan deltagarna och vissa gruppeffekter som kan uppstå i gruppen kan också vara ett problem. Det kan handla om att vissa personer är mer tystlåtna än andra eller att vissa deltagare inte låter andra komma till tals. Vi försökte undvika det genom att inta en ledande roll där vi bemödade oss om att få alla deltagare att komma till tals (Bryman, 2001, s. 338). Ett annat eventuellt problem kan ha handlat om det faktum att vår inspelningsutrustning inte fungerade tillfredsställande vid den ena intervjun vilket kan ha medfört att viktig information kan ha gått förlorad.

2.8 Etiska överväganden

Lagen om etikprövning (SFS 2003:460) omfattar forskning som avser människor. Där finns anvisningar om hur forskare ska genomföra sina undersökningar på ett etiskt försvarbart sätt. Vår studie berörs dock inte av denna lag eftersom den bedrivs inom ramen för en högskoleutbildning på grundnivå. I vår studie har vi följt Vetenskapsrådets *Forskningsetiska principer för humaniora och samhällsvetenskaplig forskning* (Dalen, 2007, s. 20-24). Vi har noga beaktat individskyddskravet som befäster att ingen deltagare, informant eller undersökningssperson får komma till skada.

Vidare finns krav på att bli informerad, samtycke samt konfidentialitet. Informationskravet (SFS 2003:460, 16§) betyder att forskaren ska informera berörda personer om forskningens

syfte, metod och de risker och följder som undersökningen eventuellt kan medföra samt villkoren för deras medverkan. Dessutom är deltagandet i forskningen frivilligt och deltagarna har rätt att när som helst avsluta sin medverkan. Dessa krav har vi följt på alla punkter. Samtyckeskravet (SFS 2003:460, 17§) innebär att deltagarna ska lämna sitt samtycke utan påtryckningar eller påverkan efter att all relevant information lämnats. Detta krav uppfyllde vi genom att ge varje informant i studien, förutom de som svarade anonymt i brevform, en samtyckesblankett, *se bilaga 2*, som de fick skriva under innan sin medverkan. Informanterna gavs även information om att den färdiga uppsatsen kommer att publiceras på Ersta Sköndals högskolebibliotek samt på bibliotekets hemsida. Kravet på konfidentialitet betyder att deltagarna i studien ska ges största möjliga konfidentialitet och att personuppgifterna skall förvaras på ett sätt så att obehöriga inte kan ta del av dem. Vi har valt att inte benämna de deltagande personerna vid namn. Personuppgifter och intervjumaterial har vi förvarat på ett sådant sätt att inga obehöriga ska komma åt dem. När uppsatsen är avslutad kommer vi att förstöra ljudfilerna från intervjun, det transkriberade materialet, de undertecknade samtyckesbrev, elevernas brev och stänga e-post adressen för insamlandet av de anonyma breven.

I enkäten går elever så långt att de namnger lärare och annan personal som de känner sig kränkta av men vi har valt att bara nämna förekomsten av det och inte visa några exempel. Dels för att skydda lärarnas/skolpersonalens identitet men även för att inte riskera att eleverna skall bli igenkända av lärarna. Dessutom vet vi inte de bakomliggande orsakerna till att vissa elever har valt att göra på det sättet vilket gör att det blir en väldigt ensidig bild av vad som inträffat eftersom lärarna/skolpersonal inte kommer till tals. Vi fokuserar på elevernas upplevelse av det inträffade och spekulerar inte i uppkomsten av händelsen, inte heller i elevens motiv.

3. Aktuellt kunskapsläge

I detta kapitel presenterar vi den relevanta forskningen för vår studie. Genom denna presentation vill vi ge en bild av kunskapsläget kring ungdomarnas skolsituation och psykosociala hälsa. De delar vi presenterar handlar om psykosocial hälsa, det skolsociala arbetet och skolan som organisation. Vidare går vi in på elevvård och elevvårdsinsatser för att slutligen avsluta med det politiska perspektivet.

3.1 Psykosocial hälsa

I SOU 2010:80 försöker Jennie C. Ahrén reda ut skolan och ungdomars psykosociala hälsa och faktorer som påverkar den. Hon beskriver även att familjen är viktig som stöd för unga. Stockholmsenkäten 2009 visade att ungdomar mellan tio till arton år som blev kränkta regelbundet av någon person på skolan mår sämst. Där framkom också att uppskattning från lärare och hälsa är ihopkopplat. De elever som hade bra betyg i självskattningsenkäten uppfattade sig ha bättre hälsa än de som hade sämre betyg. Ahrén föreslår bland annat att lärarna bör vara mer lyhörda för hur eleverna mår och vara aktsam för förändringar i elevernas beteende. Hon lägger inte ansvaret för att hitta lösningen på problemet hos lärarna utan vill poängtera att de har en unik chans att göra skillnad för ungdomarna tack vare deras unika insyn i deras vardag eftersom de möter dem dagligen. Ahrén anser också att elever med låga betyg bör undersökas närmare av lärare eftersom studier visar att psykosocial hälsa och betyg hör ihop. Hon poängterar att lärare själva bör arbeta för att utveckla sitt ledarskap och att de ska vara tydliga i sin pedagogik. Vidare anser hon att lärarna ska ge en sund återkoppling till eleverna och anstränga sig för att få goda relationer med eleverna i klassen. Kompetensutveckling och vidareutbildning av lärare och rektorer behövs kontinuerligt.

Författaren menar också att kommunikationen mellan föräldrar och skola behöver bli bättre. Det behövs en större delaktighet av föräldrar i barnens skolgång men även en ökad kommunikation mellan andra aktörer utanför skolan som är betydelsefulla för eleverna. För att detta ska fungera behövs fler lärare och färre elever i varje klass. Hon menar också att skolarbetet bör planeras på så vis att individuella skillnader lyfter eleverna. Skolans ansvar är att ha en miljö där eleverna känner trygghet och den bör göra allt för att minimera kränkningar. När det gäller samarbete föreslår hon att skolan ska arbeta mer med andra organisationer, gärna ideella som arbetar aktivt för att förbättra ungas hälsa. Skolan är en social mötesplats där ungdomar formas till fullvuxna individer (SOU 2010:80, s. 36-46).

3.1.1 Hur mår de unga idag?

Enligt olika forskningsrapporter ökar den psykiska ohälsan hos barn och ungdomar i Sverige. Folkhälsorapporten från Socialstyrelsen noterar en kraftig ökning av psykisk ohälsa hos ungdomar där största ökningen är hos flickor (Hjern, 2009, s. 70). 2010 hölls två konferenser av Kungliga Vetenskapsakademien (KVA), där man ville sammanfatta kunskapsläget angående skolan, barn och ungdomars psykiska hälsa. Dessa konferenser utmynnade i två uttalanden där man kom fram till att den psykiska hälsan har försämrats för barn och unga från mitten av 1980-talet till mitten av 2000-talet. Barn är mer oroliga och nedstämda och de psykosomatiska och somatiska problemen har ökat. KVA noterar att det behöver forskas mer på hur ungdomars självupplevda psykiska ohälsa inverkar på andra områden i deras liv som till exempel skolarbete och sociala relationer. Tvärvetenskaplig forskning och longitudinella studier över hur barn och ungdomars psykiska hälsa inverkar i deras vuxna liv är förslag på hur detta bör undersökas. När det gäller skolk och mobbning visade det sig att det varit marginella förändringar under 1980-talet tills mitten av 2000-talet, (KVA, 2010). I det andra uttalandet från konferensen "Skola, lärande och psykisk hälsa hos barn och ungdomar", även den från KVA, konstaterades det att en positiv skolstart är viktig för barnen samt att det är viktigt för den psykiska välbefindandet att kunna läsa. De hittade även en koppling mellan låg självkänsla och prestationssvårigheter. Dessa problem kan leda till utåtagerande beteende hos ungdomarna som i sin tur kan bli förstärkt av andra individer inom skolan som kamrater och lärare. Har eleven problem med utåtagerande beteende och låg självkänsla kan detta i sin tur påverka prestationen i skolan, det blir en ond cirkel. Indikationer pekar på att psykisk ohälsa hos barns tidiga skolgång fortsätter följa barnen upp i tonåren. Ett viktigt påpekande som framkom från konferensen var att de barn som fick stöd från sitt nätverk, som familj eller andra närstående bättre klarade av dåliga skolprestationer. Utfallet av de negativa hälsopåverkande faktorerna blev mindre. Den största slutsatsen på konferensen var att "skolan har stor betydelse för barns psykiska hälsa" (KVA, 2010).

3.1.2 Påverkande faktorer på den psykiska hälsan

I socialstyrelsens rapport, SOU 2006:77 belyser man fenomenet stress i samband med det faktum att ungdomar under de senaste tjugo åren har svårt att sova, att de är nedstämda, oroliga och har värk. Begreppet stress kan man dela upp i tre förklaringar: en psykologisk, en vardaglig och en medicinsk. Den psykologiska definitionen betyder att individen känner stress vid en upplevelse av att de påfrestningar hon utsätts för överstiger den egna förmågan. Den vardagliga definitionen inbegriper upplevelser av att inte hinna med det man tänkt göra, att

vara frustrerad och känna sig pressad. Konsekvenserna av den vardagliga stressen innebär kroppsliga symptom som till exempel magvärk och huvudvärk. Den medicinska definitionen av stress tar upp mobiliseringen av mentala och kroppsliga resurser som sker då individen utsätts för påfrestning. Stress kan leda till psykisk ohälsa. Riskerna för stress och psykisk ohälsa modifieras av miljöns och individens egna resurser. Det finns två skäl till att tala om ungdomar som extra sårbara individer. Det första skälet handlar om deras ställning i samhället och att de har svårare att göra sina röster hörda eftersom de ännu inte etablerat sina positioner i samhället. Det andra skälet handlar om att en ogynnsam utveckling i unga år har en stor påverkan på individen under resten av hennes liv. För att förebygga dessa konsekvenser är det viktigt att sätta in insatser på ett tidigt stadium i den ungas liv (SOU 2006:77, s. 27-29).

Studier har påvisat ett samband mellan ofta förekommande negativa händelser i livet och risken för psykisk ohälsa under uppväxtåren. Det kan till exempel handla om någon form av konflikter inom familjen som kan resultera i inåtvända problem hos individen som oro och ångest eller i utåtagerande beteendeproblem. Föräldrastöd och kontakten med föräldrarna är av största vikt för den psykiska hälsan. Därför sprids på initiativ från kommuner och landsting olika moderna metoder för att ge föräldrar stöd i deras föräldraförmåga. Detta har dock hittills skett utan stöd från staten, därför har nu statens folkhälsoinstitut lagt fram förslag på hur staten kan stödja arbetet på detta område.

Idag ändras tillvaron i snabbare takt än tidigare vilket medför att individer ideligen måste omorientera sig. Utvecklingen i vårt samhälle går mot en allt större differentiering och individualisering. När ungdomarna själva svarar på frågor om stress uppger de att de måste leva upp till många olika krav. Om dessa krav på att hantera denna mångfald blir för stora kan de olika möjligheter vi har idag upplevas som en påfrestning istället för en tillgång. På grund av detta är det skäligt att titta på den mångfald som finns i dag som en källa till stress och psykisk ohälsa. Med den ökade differentieringen blir livet mindre förutsägbart och kan skapa en känsla av ovisshet. Individualiseringen innebär också en mängd tänkbara livsmöjligheter där individen själv har frihet att utforma sitt liv. Detta medför också att högre krav och förväntningar ställs av ungdomen själv såväl som av omgivningen. Det alltmer differentierade och individualiserade samhället kräver också mer kompetenser än det mer enkla och traditionella samhället. Att den psykiska ohälsan ökat hos ungdomarna tyder på att skolans insatser att utveckla kompetenser inte riktigt motsvarat detta ökade krav i dagens moderna samhälle. Skolans miljö för de unga är högst betydelsefull då elevernas utveckling och kompetens också påverkas av relationerna till varandra och till lärarna (SOU 2006:77, kap 9).

Enligt en rapport från Skolinspektionen i september 2011 så framkommer att flera rektorer på skolor runt om i landet anser att skolhälsosteamet inte har tillräckligt med tid för eleverna. När det gäller kuratorerna i hälsosteamet anser tjugofyra procent av rektorerna att kuratorerna inte har tillräckligt mycket tid för eleverna. Skolkuratorn har inte samma resurser och givna roll som skolsyster på skolan (Backlund, 2007). När det gäller skolsystrarna så anser tretton procent av rektorerna att de inte har tillräckligt med tid för eleverna. Nittiotre procent av skolorna har tillgång till skolkurator. Oftast är det bara en kurator och på vissa håll åker kuratorn mellan olika skolor vilket gör att eleverna inte riktigt vet var de ska gå när det behöver träffa kuratorn (www.skolinspektionen.se).

Enligt Socialstyrelsens rapport, Att mäta kvalitet i skolhälsovården/ elevhälsans arbete med psykisk ohälsa, påtalar de att väntetiderna är långa för att komma till en skolpsykolog idag. Rapporten försätter med att det behövs tydligare strukturer för rapportering, ansvar och uppdrag när det gäller skolhälsovården. Ett långsiktigt perspektiv är viktigt. De stora variationerna mellan skolorna kan leda till stora skillnader i kvalitén i elevvården. Det finns frågetecken i rapporten om hur många av kuratorerna som hade socionomexamen (Socialstyrelsen, 2010, s. 30).

3.1.3 Sammanfattning Psykosocial hälsa

De forskningsrapporter vi redogjort för beskriver att ungdomar mår sämre psykiskt.

- Psykisk ohälsa i barns tidiga skolgång fortsätter att följa barnen upp i tonåren. Därför behövs insatser på ett tidigt stadium i barns liv.
- Skolans miljö har stor betydelse för ungdomars hälsa. En positiv skolstart är viktig för barnen.
- Lärare behöver vara mer lyhörda för hur eleverna mår och aktsam för förändringar i elevernas beteende.
- Kompetensutveckling av lärare och rektorer behövs kontinuerligt.
- Familjen är viktig som stöd för unga. De elever som fått stöd från sitt nätverk klarar dåliga skolprestationer bättre.
- Kommunikationen mellan skola och föräldrar behöver bli bättre.
- Föräldrar behöver bli mer delaktiga i barnens skolgång.
- Unga upplever stress på grund av ökad differentiering och individualisering i samhället. Detta leder till högre krav på ungdomar.
- Skolhälsosteam runt om i Sverige anser att de inte har tillräckligt med tid för eleverna.

- Unga upplever mer stress och fler psykosomatiska problem i samband med/på grund av stressen.
- Skolan behöver arbeta med organisationer utanför skolan för att förbättra ungas hälsa. Gärna ideella organisationer.
- Inga större förändringar när det gäller skolok och från 1980-talet till mitten av 2000-talet. Antal barn och ungdomar som blir mobbade har legat på relativt samma nivå med små avvikelser.

3.2 Skolsocialt arbete

I Backlunds avhandling, *Elevvård i grundskolan* (2007) belyser hon genom forskarna Lundén och Näsmans (1980) forskningsresultat att barnperspektivet glöms bort i skolan samt att man beskriver elevernas problematik i schablonbeskrivningar. Problematiken blir individualiserad vilket innebär att eleven själv blir den som bär ansvaret för den. Problematiskt är att skolans och lärarnas arbetssätt sällan är föremål för granskning. Elevernas sociala situation utanför skolan är ofta onämnd i skolans bedömningar. Fokus på elevernas diagnos och den anpassade pedagogiken innebär att diagnosen får en viktig betydelse i elevernas identitetsutveckling (Backlund, 2007, s 26-27). Varje termin håller elevhälsoteamet som består av rektor, kurator, studievägledare och skolsköterska en elevvårdskonferens där man går igenom eleverna på skolan. Ibland kan elevhälsoteamet kalla till extra konferenser om behov för vissa elever finns. Det finns kritik mot elevvårdskonferenserna från Hjärne (2004) och Colnerud och Granström (1995). Kritiken går ut på att det är själva formen för elevvårdskonferenser gör att problematiken blir individualiserad och detta i sin tur gör att skolpersonalen befrias från ansvar och även här blir elevens problematik elevens egen. Annan kritik framförs av Sundell och Colbiörnesen (1996), denna handlar om att få elever blir anmälda till socialtjänst som har svår psykosocial problematik och få blir aktuella för elevvårdskonferenser (a.a., s. 27-28).

3.2.1 Skolsocialt arbete; historiskt och internationellt

Backlund (2007), hänvisar till forskarna Huxtable och Blyth som anser att införandet av den obligatoriska skolgången medförde att skolsocialt arbete utökades. När barn med olika socioekonomisk bakgrund blandades uppdagades det att vissa barn förväntades arbeta i stället för att gå i skolan för att bidra till familjens försörjning. De första socialarbetarnas uppgift blev att kontrollera att skolans normer och regler följdes till punkt och pricka av eleverna. Anledningen till detta var att eleverna skulle kunna koncentrera sig på att utbildningen. Andersson m.fl. (2002) jämför de nordiska länderna och anser att de historiskt sett påminner

om varandra när det handlar om utformningen av det skolsociala arbetet. Det centrala är att stöd ges till de elever som har det svårast och konflikthantering behövs både elever emellan och mellan elev och lärare. Numera arbetar kuratorerna mer med team jämfört mot tidigare då man arbetade på ett mer individinriktat sätt (Backlund, 2007, s. 31).

Backlund menar att det dock skiljer sig lite länderna emellan och hänvisar till Andersson m.fl. (2002) och Sirpilä-Lähdekorpi (2004). Till exempel har Norge ett serviceorgan som ger service till skolorna. I det ingår specialpedagoger, psykologer och socialarbetare till skillnad från Finland där det enligt lag ska finnas skolkuratorer. De är anställda av kommunerna, inte av skolan men befinner sig på skolan och är involverade i elevernas vardagsliv. Kuratorn är inte ansvarig inför rektorn på skolan. På Island finns det rådgivare som är socialt utbildade pedagoger. Dessa arbetar med pedagogisk problematik och även tillsammans med socialarbetare på skolan. Danmarks socialarbetare som befinner sig på skolorna är som i Norge anställda av kommuner (a.a. s. 32).

I europeiska länder som Storbritannien och Tyskland har Blyth och Cooper (2002) och Wulfers (2002) forskat om det skolsociala arbetet och kommit fram till att det finns vissa skillnader. Storbritanniens socialarbetare som befinner sig i skolan har ingen speciell utbildning och deras uppgift är att se till att elever närvarar i skolan. De arbetar tämligen självständigt gentemot socialtjänst och skola. I Tyskland å andra sidan är skolsocialt arbete viktigt och fungerar som en länk mellan socialtjänst och skola. De har en mängd olika roller att fylla som exempelvis att vara syokonsulent och samtidigt klara av att vara konfliktlösare mellan olika aktörer. Constable m.fl. (2006), Hernandes Jozefowics m.fl. (2002) och Thorne-Beckerman (1999) har forskat om amerikanska socialarbetare som även de arbetar som en länk mellan olika aktörer som skola, hem och de olika instanser som finns i det amerikanska samhället. De arbetar med det ekologiska perspektivet med skolan som organisation och institution som en central del. Forskning på metoder och preventivt arbete prioriteras. Socialarbetarna är anställda av skoldistriktet vanligtvis. Det finns både skillnader och likheter när det kommer till det skolsociala arbetet (a.a. s. 33-34)

Backlund kommer fram till att om man jämför internationellt sett har Sverige en hög täthet av professionella socialarbetare inom skolans organisation. Det är en stor variation länder emellan, arbetet organiseras på olika sätt i olika länder men individinriktat socialt arbete verkar vara mest förekommande. Professionalisering och preventiva insatser följs åt samt skapandet av team.

Huxtable & Blyth (2002) har lagt märke till att något länderna har gemensamt är att socialarbetarna ser sig som en slags advokat som arbetar för eleverna och kämpar för ett

skolsystem som är mer inkännande för elevernas olika behov. När Huxtable & Blyth går igenom hur de olika länderna har utformat det skolsociala arbetet så hör det ihop med social- och utbildningspolitiska ideologier, kultur och hur stark socialarbetarprofessionen är. Styrkan påverkas i sin tur av hur ambitiös skol- och socialpolitiken har varit samt förekomsten av fackliga organisationers påverkan (a.a. s. 34).

3.2.2 Social hierarki inom skolan

Enligt Paul Hortons avhandling *School bullying and power relations in Vietnam* handlar skolrelaterad mobbning mer om maktrelationer än om elevers inneboende egenskaper. Horton har studerat mobbning i två olika skolor i Vietnam genom finansiering från Sida/SAREC. I hans studie är det femtiosex procent av niohundra elever som upplevt mobbning. I hans definition av maktrelation är essensen att en person tvingar en annan person att göra något mot sin vilja vilket leder till att elever gör saker de annars inte skulle ha gjort. Detta hävdar han är en ”avspegling av maktrelationerna i skolan”. Den organisatoriska roll som skolan har som institution handlar mycket om att påverka barn att göra saker som de inte kanske egentligen vill eller skulle gjort på egen hand där läraren har en övervakande och disciplinerande roll. I ett land som Vietnam där det är tillåtet att läraren slår barnen rättfärdigas också förekomsten av mobbning och undervisningsformen som kräver att eleverna är tysta och läraren talar påvisar en organisatorisk makthierarki. Horton förespråkar en dialoginriktad pedagogik för att mobbning inom skolan ska minska samt en lyssnande lärare som släpper på disciplinen och minskar på den strukturella maktobalansen (Horton, 2011, s 182-200).

3.2.3 Sammanfattning skolsocialt arbete

- Forskningsresultat visar att barnperspektivet ofta glöms bort i skolan.
- Barns problematik beskrivs generellt i schablonbeskrivningar vilket innebär att ansvaret läggs på barnet själv. Ett problem är strukturen för elevvårdskonferenser som förstärker detta fenomen.
- Skolan och lärarnas arbetsätt är sällan föremål för granskning utifrån.
- Elevernas sociala situation utanför skolan är ofta onämnd i skolans bedömningar.
- Fokus på elevernas diagnos och den anpassade pedagogiken innebär att diagnosen får en viktig betydelse i elevernas identitetsutveckling.
- Få elever med svår psykosocial problematik blir anmälda till socialtjänst.

- När det blev obligatorisk skolplikt började det skolsociala arbetet ta form. Socialarbetarnas första roll i skolan blev att kontrollera att eleverna följde skolans normer och regler.
- De nordiska länderna påminner om varandra när det handlar om utformningen av det skolsociala arbetet. Centralt är att stöd ges till de elever som har det svårast och konflikthantering behövs både elever emellan och mellan elev och lärare. Numera arbetar kuratorerna mer med team jämfört mot tidigare då man arbetade på ett mer individriktat sätt. Vissa organisatoriska skillnader finns, exempelvis i Finland där kuratorerna är anställda av kommunen och inte är ansvariga inför rektorn på skolan.
- Internationellt sett har Sverige en hög täthet av professionella socialarbetare inom skolans organisation. Detta varierar länder emellan där arbetet organiseras på olika sätt i olika länder. Individriktat socialt arbete verkar vara mest förekommande. Professionalisering och preventiva insatser följs åt samtidigt som skapandet av team blir vanligare.
- Huxtable & Blyth (2002) har lagt märke till att något länderna har gemensamt är att socialarbetarna ser sig som en slags advokat som arbetar för eleverna och kämpar för ett skolsystem som är mer inkännande för elevernas olika behov.
- När Huxtable & Blyth går igenom hur de olika länderna har utformat det skolsociala arbetet kommer de fram till att det hör ihop med social- och utbildningspolitiska ideologier, kultur och hur stark socialarbetarprofessionen är. Styrkan påverkas i sin tur av hur ambitiös skol- och socialpolitiken har varit samt förekomsten av fackliga organisationers påverkan.
- Enligt Paul Hortons avhandling *School bullying and power relations in Vietnam* handlar skolrelaterad mobbning mer om maktrelationer än om elevers inneboende egenskaper. Horton har studerat mobbning i två olika skolor i Vietnam genom finansiering från Sida/SAREC.
- Den organisatoriska roll som skolan har som institution handlar mycket om att påverka barn att göra saker som de kanske egentligen inte vill eller skulle gjort på egen hand där läraren har en övervakande och disciplinerande roll.
- Horton förespråkar en dialogriktad pedagogik för att mobbning inom skolan ska minska samt en lyssnande lärare som släpper på disciplinen och minskar på den strukturella maktobalansen.

3.3 Elevvårdsinsatser

Om en elev har svårigheter eller befinner sig i en situation som utgör hinder för hans eller hennes inläring är det skolans ansvar att uppmärksamma detta. Skolans ansvar innefattar även att uppmärksamma om barn uppvisar tecken på ohälsa eller far illa på något sätt. Med elevvård avses insatser som görs för elever i behov av särskilt stöd av lärare och andra i skolan samt de särskilda elevvårdarna som arbetar inom elevvård och skolhälsovård. Elevvård ska vara hela skolans angelägenhet där skolan som institution och eleven som individ måste ses ur ett helhetsperspektiv. I elevvårdsansvaret ingår att lärare och mentorer ska ha en bild av elevernas lärande, närvaro och trivsel samt att uppmärksamma om en elev hamnat i svårigheter. De ska också samarbeta med elever, föräldrar och arbetslag för att få elevernas skolsituation att fungera. Innan man kan föreslå insatser är helhetsbilden av elevens behov och situation viktig att titta på. För alla verksamma i skolan är det gemensamma målet att eleverna ska utvecklas socialt och nå kunskapsmålen i en miljö som gynnar lärande.

Elevvårdsteamet utgörs av rektor, psykolog, kurator, skolsköterska, studie- och yrkesvägledare samt specialpedagoger. Oftast hålls regelbundna möten en gång i veckan där man bland annat diskuterar planering av elevvårdsfrågor, prioriteringar av förebyggande arbete samt nya elevärenden där ansvar fördelas mellan personalen och uppföljningar görs (D-Wester, 2005, s. 21-25). Skolkuratorns arbete handlar om direkta eller indirekta insatser för att dels stödja enskild elev och dels arbeta förebyggande för att medverka till en god miljö för elevernas utveckling och lärande. Den grundläggande arbetsmetoden när det gäller att stödja en enskild elev är "skolsocial kartläggning av enskild elev". Där svarar skolkuratoren för att en social bedömning ska ingå i den individuella utvecklingsplanen där kuratorn också medverkar till att eleven får stöd för sin emotionella och sociala utveckling. I detta arbete kan insatserna bland annat handla om flerpartsamtal med elev, lärare, föräldrar och annat nätverk eller så kan skolkuratoren arbeta med gruppamtal med elever eller klassarbete. I det förebyggande arbetet gör kuratorn en "kartläggning av elevernas psykosociala miljö". Insatser som medverkar till en miljö som ska gynna inläring kan bland annat handla om värdegrundsarbete, organisatoriskt och strukturellt samt samverkan mellan skola, socialtjänst, polis och fritids eller olika utbildningsinsatser (a.a. s. 45) För att en ungdoms skolsituation ska fungera är det många faktorer som också behöver samverka. Det är viktigt att bilda sig en helhetsbild av elevens behov och situation för att kunna föreslå insatser. Man behöver bland annat titta på hur eleven fungerar socialt i skolan, på raster, i klassrummet samt förhållandet till skolkamrater. Det är också viktigt att titta på hur elevens hemsituation och fritid ser ut. För att skapa sig en bild av dessa områden har kuratorn samtal med eleven och dennes föräldrar,

lärare och annan skolpersonal och gör sedan en kartläggning av kompletterande uppgifter som kommer fram om elevens inlärningsförmåga och studieresultat samt elevens och föräldrarnas syn på skolarbete och läxor. Olika saker kan då komma fram som till exempel att föräldrarna själva har problem och inte förmår vara det stöd eleven behöver, ibland kan problemen vara så pass allvarliga att barnpsykiatri eller socialtjänst behöver kopplas in eller så kan det handla om att läraren behöver hitta ett bättre sätt till bemötande gentemot eleven och vara ett bättre stöd i situationen. Det är skolkuratorns uppgift att hela tiden se till helheten med elevens behov i fokus (a.a. s. 13).

3.3.1 Skolverkets utvärdering av antimobbingsprogram

Skolverket har gjort en undersökning angående kostnader för antimobbingprogram för skolorna i Sverige som heter Utvärdering av metoder mot mobbing rapport nr 353. De program som granskats är Farstametoden, Friends, Lions Quest, Olweusprogrammet, SET, Skolkomet, Skolmedling och StegVis. En kostnadsanalys har gjorts för varje program under de tre första åren som programmen användes. Farstametoden som används på den gymnasieskola vi besökt har lägsta kostnaderna och den metod som kräver minst resursåtgång. De med högst kostnader är Friends, SET och Skolkomet. Mellan skiktet är Lions Quest, Skolmedling, StegVis och Olweusprogrammet. Skillnaden i kostnaderna mellan programmen beror bland annat på den faktiska kostnaden att få tillgång till och använda programmet dels på ekonomiskt bistånd från olika aktörer, samt i vilken grad man använder sig av metoden eftersom många metoder har olika tillval som kostar extra. Alternativt om personal byter arbetsplats eller skolan expanderar och nya måste utbildas.

Problem uppstår när man försöker jämföra de olika programmen på grund av att skolorna själva kan använda sig av flera olika program och modifiera dem efter behov. Dessutom är programmen i sig väldigt olika gällande kostnader för kartläggning, utbildning, uppföljning och så vidare och skolorna kan välja att använda sig av hela den förespråkade metoden eller delar av den. Svårigheter ligger även i att jämföra med de skolor som inte använder något program utan bara arbetar med likabehandlingsplanen.

Skolverkets undersökning påvisar en ojämlikhet mellan olika skolor eftersom vissa skolor som inte arbetar med antimobbing program utan endast med likabehandlingsplanen inte får ekonomiska bidrag. Skolor har möjlighet att få ekonomiskt stöd från vissa kommuner samt andra aktörer för att använda och implementera något av dessa program mot mobbing. Därför kan detta för ekonomiskt pressade skolor innebära en utväg till att kunna finansiera fortbildning för skolpersonal, men programmen kan även innebära stora kostnader för skolan.

Fem av åtta i studien får sådant stöd anger programföreträdarna (Skolverket, 2011, s. 182-200).

Skolverket gjorde även en utvärdering av funktionen av dessa metoder och kom fram till att programmen inte uppnådde ett tillfredsställande resultat. Därför vill inte skolverket rekommendera något specifikt antimobbingsprogram för svenska grundskolor utan ser hellre dessa program som en inspirationskälla (Skolverket, 2011, s. 208).

3.3.2 Mobbning

När det gäller mobbning så gav regeringen på EG:s inrådan i september år 2003 i uppdrag att ge förslag till en lagstiftning som skulle främja till lika rättigheter och därmed motverka diskriminering och annan slags kränkande behandling inom utbildningsområdet (SOU 2004:50, s. 11-18). Enligt barnombudsmannen (BO) är mobbing ett vanligt förekommande problem som ofta bekymrar unga. I skolverkets rapport, Olikas lika värde, framkom att fler elever upplever att de blir kränkta av lärare i högre grad än av sina kamrater. Ofta sker detta inom klassrummet och yttrar sig genom kränkande ord om etnicitet, nedsättande språkbruk, framförallt mot kvinnor eller nedlåtande ord angående elevens intelligens (Skolverket, 2003, s. 26) Andra problem som uppmärksammas i samma rapport enligt självrapportering av eleverna, är att det är den elev som är annorlunda eller har ett avvikande beteende som riskerar att i högre grad bli utsatt för kränkningar. Enligt skollagen kan kränkande behandling vara en mängd olika saker. Exempelvis räknas verbala, fysiska och psykosociala kränkningar som kan innebära utfrysningar och ryktesspridningar även via internet och mobiltelefon. Det är även viktigt att ta hänsyn till individens subjektiva upplevelse av händelsen (SOU 2004:50, s. 77)

3.3.3 Kränkning, diskriminering och trakasserier

Under 2010 gjorde Skolinspektionen en kvalitetsgranskning som heter Skolors arbete vid trakasserier och kränkande behandling. Dess syfte var att medverka till att avstyra existensen av kränkande behandling och trakasserier på de skolor som undersökts och i förlängningen sprida information vidare till andra skolor som inte undersökts för att även förbättra dessa. Undersökningen gjordes med FN:s barnkonvention i fokus, det vill säga ur ett barnperspektiv. Därmed önskar Skolinspektionen att medvetandet om barns rätt i samhället ökar i stort. De femtio skolor som granskats har blivit utvalda bland annat på grund av att de tidigare fått kritik angående deras värdegrundsarbete medan andra skolor blivit utvalda tack vare att de ansetts vara framstående i samma avseende. Skolinspektionen vill ändå framhärda att detta

inte är en generell bild av hur svenska skolor hanterar frågan. De resultat som framkommit stöds av den tillsyn som Skolverket rapporterar som genomförts på samtliga skolor runt om i landet. Den instämmer i tidigare rapporter som Skolverket gjort om att skolor inte hanterar kränkningar på ett tillfredställande sätt samt att de inte är bra på förebyggande arbete angående samma tema (Skolinspektionen, 2010:1).

I forskningsrapporten, Pojkar och flickors psykiska hälsa i skolan: en kunskapsöversikt (2010) avhandlas skolfaktorers betydelse för barn och ungdomars psykiska hälsa.

Diskriminering eller kränkande behandling i skolan är en allvarlig händelse i ett barns liv och medför negativa konsekvenser på den psykiska hälsan för den som blivit utsatt. Individens möjlighet till utveckling och lärande blir starkt påverkat av dessa händelser. Kränkningar har också en påverkan på fler individer än den som blir utsatt och skapar en otrygg och ogynnsam stämning som får negativa följder för samtliga inblandade och dess omgivning. Självbilden och identitetsutvecklingen har en central betydelse för individens förmåga till lärande. Ofta leder kränkningar till att en individ stigmatiseras av andra individer och blir utesluten ur sociala sammanhang (SOU 2010:99, s. 129).

Skolorna påvisar brister när det handlar om att på ett strukturellt plan arbeta med kränkande behandling som fortfarande bedöms som ett individproblem på skolorna. Det kan handla om förståelsen mellan individer, elever som inte klarar av att samarbeta eller om personkemi individer emellan (Skolinspektionen, 2010:1). Positivt i kvalitetsgranskningen är att många elever trivs och att trygghetsfaktorn är stor i skolorna runt om i landet. Men däremot så framkommer det att elever kränker varandra i skiftande grad, exempelvis att de själva blir utsatta eller blir vittnen till kränkande behandling av olika slag samt att de själva utför kränkningar. Dessa fenomen ses ofta av skolan och vissa elever som en naturlig del av elevernas vardag, en tuff jargong som man ”får stå ut med”(a.a. s. 26). Det förekommer att elever upplever sig kränkta av personalen på skolan och detta ser Skolinspektionen allvarligt på då eleverna befinner sig i en beroendeposition och lärarna i en maktposition. Dessutom visar rapporten att det är låg vuxennärvaro då eleverna inte är schemalagda. Det vill säga när de är på rast, i omklädningsrummet till gymnastiken eller i kön till matsalen. Vissa skolor förlitar sig mycket på kamratstödjare för att få information om diverse trakasserier och kränkningar men Skolinspektionen är tydliga med att ansvaret ska ligga på de vuxna i skolan då det gäller att motverka eller förhindra förekomsten av dessa fenomen. Ett annat problem som berör vuxna handlar om förtroende. Elever har berättat om att de har lågt förtroende för vuxna i skolan, framför allt vuxnas vilja och förmåga att klara av situationer som innefattar utsatthet och konflikter. Ofta väljer elever att inte informera personal om det inträffade utan

försöker klara av det själva. Anledningarna till detta varierar. Det kan handla om tillit till personalens kompetens att bemästra och stävja situationen. Ibland handlar det om rädsla för andra elevers hämndaktioner, andra gånger anser eleverna att det går för långsamt med konflikthanteringen när vuxna är inblandade. Skolinspektionen menar att skolorna här missar ett ypperligt tillfälle att implementera sin värdegrund. Rapporten påpekade också att det fanns brister gällande kartläggning av risker angående var och när trakasserier och kränkande behandling skulle visa sig. Ibland saknades elevsamtal vilket är en stor brist på grund av elevernas unika kännedom av skolans miljöer, klimat och specifika risksituationer där kränkande beteende kan uppstå på just deras skola. De flesta skolor har rutiner kring fenomenet men det är vanligt att personal inte följer de förhållningsregler som finns. På vissa skolor orkar inte de vuxna reagera längre utan vänder ryggen till i känsliga lägen. Dessutom bedrivs arbetet utifrån individuella vuxnas förhållningssätt och deras uppfattning samt deras kunskap om ämnet. Flera skolor skulle behöva en mer gemensam hållning när det kommer till att arbeta proaktivt. På många av skolorna saknas självreflektion från personalens sida över sina värderingar, normer och egna förhållningssätt när det kommer till relationen mellan vuxna och elever på skolan. Detta leder också till en ovisshet om vilket arbetsätt som gäller och vilket språkbruk som ska anses som acceptabelt eller inte borde vara acceptabelt. De platser som innebär störst risk för att elever blir drabbade av trakasserier eller kränkningar är på de platser där vuxna oftast inte befinner sig (Skolinspektionen, 2010:1, s. 15-31).

3.3.4 Sammanfattning elevvårdsinsatser

- Skolinspektionens kvalitetsgranskning syftade till att förebygga kränkande behandling och trakasserier på skolor. De ville öka medvetandet om barns rätt i samhället och bidra med ett förbättringsarbete på skolorna mot trakasserier och kränkande behandling.
- Granskningen visade att skolorna inte hanterar problematiken med kränkningar på ett tillfredsställande sätt.
- Skolorna visade på brister i att på ett strukturellt plan arbeta med kränkningar då detta fortfarande bedöms som ett individproblem på skolorna.
- Ett annat problem är den ”tuffa jargong” som blivit en naturlig del i elevernas vardag och därför förbises av skolan. Det framkommer också att elever känner sig kränkta av skolpersonal vilket skolinspektionen ser allvarligt på då eleverna befinner sig i en beroendeposition gentemot lärarna som har en maktposition.

- Elever har också berättat att de har lågt förtroende för de vuxna i skolan.
- Rapporten visade vidare på en låg vuxennärvaro i skolan då eleverna inte är schemalagda vilket innebär att förekomsten av kränkningar och trakasserier inte upptäcks och når fram till skolledningen. Detta är problematiskt då ansvaret när det gäller att motverka förekomsten av detta ska ligga på de vuxna i skolan.
- Vidare visade Skolinspektionens granskning också att arbetet mot kränkande behandling och trakasserier bedrivs utifrån de individuella vuxnas förhållningssätt och kunskap i ämnet.
- Självreflektion från personalens sida över normer och värderingar saknas vilket leder till en ovisshet om vilket arbetsätt som gäller och vilket språkbruk som ska anses vara acceptabelt.
- Efter Skolverket granskning av antimobbningsprogram rekommenderar de inte något antimobbningsprogram i svenska skolor eftersom inget av dem uppnådde ett tillfredsställande resultat. De anser att dessa program kan användas som en inspirationskälla.
- I forskningsrapporten, Pojkar och flickors psykiska hälsa i skolan framkommer att kränkande behandling och diskriminering leder till negativa konsekvenser på den psykiska hälsan och skapar dessutom en otrygg stämning i omgivningen. Detta får negativa och ogynnsamma följder för alla inblandade.

3.4 Samverkan mellan olika aktörer

I socialstyrelsens lägesrapport 2011 där de undersöker hela Svenska folkets hälsa med jämna mellanrum så framkommer det att det finns brister gällande samverkan mellan olika aktörer runt barn och ungdomar. Det är bara var fjärde kommun som har samverkansavtal med exempelvis barnhälsovård, barn- och ungdomspsykiatri, skola och polis. Innehållet i dessa samverkansavtal handlar om tidiga insatser som att få tillgång till konsultation från främst socialtjänst och barn- och ungdomspsykiatri samt rutiner för att agera och upptäcka att ungdomar och barn befinner sig i en riskmiljö utanför hemmet. Det kan även handla om insatser som är mer omfattande för ungdomar och barn, det vill säga organisering av flera olika myndigheter som samverkar för en familj. Samma sak gäller för vårdkedjan för barn och unga som har psykisk ohälsa. Där kan det handla om samverkan mellan socialtjänst och skolan. Verksamheterna som undersöktes saknade alltså en organiserad samverkan som är övergripande. Det är få som har gemensamma behandlingsplaner runt barn och unga med

andra verksamheter. Femtio procent av de som granskats har problem med rutiner kring sekretessen när man arbetar tillsammans med andra vårdaktörer. Två tredjedelar av verksamheterna uppger också att det även förekommer stora problem när man remitterar ungdomar och barn till andra enheter eftersom remisserna är otydliga och många blir obesvarade. Socialstyrelsen anser att detta är problematiskt för helhetssynen på psykisk hälsa hos barn och ungdomar, eftersom denna kräver samverkan (Socialstyrelsens lägerappport, 2011, s. 103-104).

Beveridge beskriver relationen mellan barn, skola och hem och dess betydelse för elevens utveckling och lärande. Skola- och hemrelationen associeras med de resultat eleven uppnår. Tidigare forskning har visat att ju bättre kommunikationen mellan skolan och föräldrarna är desto bättre resultat uppnår eleverna. Författaren använder sig av Bronfenbrenners ekologiska modell när hon beskriver samarbetet mellan skola och familj med dess föräldraförmåga och hur betydelsefull interaktionen mellan de olika systemen är för barns utveckling (Beveridge, 2005, s. 1, 7). Tvåvägskommunikation mellan skola och hem leder till att lärare och annan personal på skolan snabbare får vetskap om ett problem finns och kan då göra en bedömning om eleven får det stöd denne behöver hemifrån för att klara av att nå kunskapsmålen i skolan. Likaså får föräldrarna en medvetenhet om negativa attityder och problem finns i skolan och kan då vara med och påverka i arbetet för eleven. När föräldrar från skolans håll känner sig respekterade i sina rättigheter som föräldrar och när de märker att deras barn värderas som en medlem i skolan påverkar det också kommunikationen med skolan på ett positivt sätt (a.a. s. 63). Familj, lärare och andra professioner inom skolan men också andra instanser utanför skolan uppfyller en speciell roll där alla har betydelse för elevernas utveckling och skolgång. Bronfenbrenners ekologiska system beskriver vikten av ett effektivt och nära samarbete mellan de olika systemen. För de elever som har ett särskilt behov av stöd är det också viktigt att samverka med instanser utanför skolan som kan ge det stöd och den hjälp eleven behöver (a.a. s. 103).

3.4.1 Sammanfattning samverkan mellan olika aktörer

- Sammanfattningsvis kan vi se att det finns brister när det gäller samarbetet mellan olika aktörer.
- Få verksamheter har gemensamma behandlingsplaner med andra verksamheter och många saknar en övergripande organiserad samverkan. För att få en helhetssyn på ungdomarnas psykiska hälsa krävs en samverkan mellan de olika aktörerna.

- Familj, profession inom skolan samt andra instanser tillsammans har stor betydelse för elevernas utveckling.
- Ett effektivt samarbete mellan de olika systemen är nödvändig för att eleven ska få det stöd han eller hon behöver.

3.5 Den politiskt styrda skolan

Regeringen har på senare år lagt fokus på den psykiska hälsan hos barn- och unga. 2009 initierades en undersökning på grund av att flera indikatorer påvisade att den psykiska hälsan hos barn och unga försämrats. Syftet med undersökningen var för det första; att utveckla ett system för att kunna följa den psykiska hälsan bland barn och unga över tid. För det andra; att stimulera förebyggande lokala insatser med fokus på livsmiljön genom att möjliggöra jämförelser av skolor, kommuner eller stadsdelar med övriga delar av landet. Resultatet av undersökningen påvisar att största delen av eleverna mår bra. Flickorna uppskattar sin psykiska ohälsa sämre än pojkarna. De barn som uppger att de lever med någon annan än ursprungsfamiljen eller lever ensamma uppfattar sig ha en sämre psykisk hälsa än elever i stort. Dessa utgör en procent av det totala antalet elever. De känner sig mer utsatta i skolan för mobbning och trivs sämre i hemmet och på fritiden. Slutsatsen av undersökningen är att det krävs mer forskning på området för att konstruera åtgärdsprogram. (Statens folkhälsoinstitut, 2011)

3.5.1 Den nya skollagen

Den nya skollagen (2010:800) började gälla den första augusti 2010 och ska tillämpas på utbildning från och med 1 juli 2011. I lagen anges att skolorna måste ge eleverna tillgång till skolkurator, skolpsykolog, skolsköterska och skolläkare samt att det ska finnas personal som har kompetens för specialpedagogiska insatser. Lagen anger vidare att elevhälsan ska stödja elevernas utveckling för att uppnå kunskapsmålen i utbildningen. Skolan har ett ansvar att skapa en god miljö för elevernas utveckling såväl psykiskt som kunskapsmässigt. Elevhälsans arbete bör vara förebyggande samt hälsofrämjande (2 kap, 25§), därför förutsätter också detta arbete en god samverkan mellan olika personalgrupper och elevhälsans aktörer. De ska även bevaka att skolan bidrar till att skapa trygga och goda uppväxtvillkor. Det är också nödvändigt att skolan har en samverkan med socialtjänsten samt med övrig hälso- och sjukvård. Mer generellt inriktade uppgifter handlar om elevernas arbetsmiljö, arbetet mot trakasserier och kränkande behandling, undervisning om droger, alkohol och tobak samt om jämställdhet (Skolverket, 2010). Denna lag trädde i kraft på grund av den undersökning som

gjordes av Skolinspektionen. Sammanfattningsvis visade denna undersökning att elevernas behov var stora och att tiden inte räckte till för att uppfylla dessa behov. Av de svar som hade getts i undersökningen framkom att det inte fanns tillräcklig tillgång till kuratorer eller psykologer, även brister i kompetens hos personalen fanns. Mer resurser skulle behöva läggas till psykologer, kuratorer och till personal med specialpedagogisk kompetens. Skolagen är en ramlag vilket innebär att lärarna själva tillsammans med ledning utformat sin egen pedagogik (skolverket.se/elevhalsa).

3.5.2 Andra viktiga lagar angående barn i skolan.

1958 förbjöds skolaga. Det finns förbud mot kroppsliga bestraffningar i svensk grundlag (lagrummet.se). Barnkonventionen är inte en lag i Sverige, istället har vissa av lagarna ändrats och anpassats efter konventionens regler. Det finns kritik från bland annat UNICEF att Barnkonventionen inte är en lag i Sverige som det är i Norge (www.unicef.se).

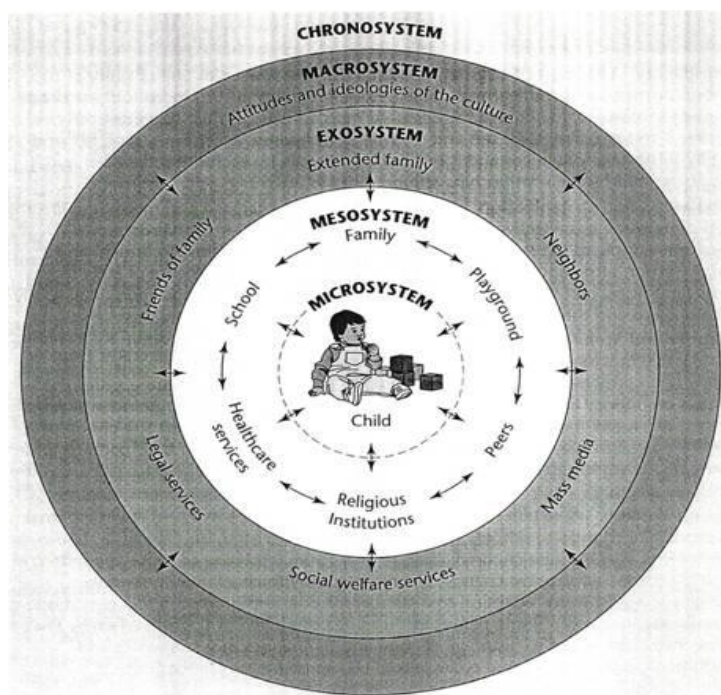
4. Teori

I detta avsnitt presenterar vi de teoretiska utgångspunkterna. Det är svårt att hitta en teori som på ett heltäckande vis kan förklara en individs psykosociala situation och vad som påverkar den. Därför har vi valt sex teorier som vi anser kan ses ur ett socialekologiskt perspektiv eftersom de belyser hur olika system och individer påverkar och interagerar med varandra. Vi menar att dessa teorier är relevanta för att belysa olika fenomen som påverkar de ungas psykosociala hälsa och skolsituation. Vi ser det socialekologiska perspektivet med Bronfenbrenners ekologiska teori som central och att de övriga teorierna kompletterar och fångar upp viktiga aspekter i detta perspektiv. Teorierna åskådliggör och förklarar åtskilliga faktorer på de olika nivåerna från individ till strukturell nivå.

4.1 Bronfenbrenners ekologiska teori

Urie Bronfenbrenner är en amerikansk utvecklingspsykolog som har utvecklat en ekologisk modell för barns psykologiska progress. Individens utveckling påverkas av olika omständigheter i miljön där samspelet mellan individen och omgivningen har stor betydelse för hur människan mår och utvecklas. Den unge befinner sig i olika mikrosystem som interagerar med varandra. I centrum har vi den unge med de egenskaper han eller hon fötts med. I meso-systemet har vi skola, kamratgrupp, olika aktiviteter med mera. Ett exempel på interaktion mellan systemen kan vara hämtning och lämning på förskolan som görs av föräldrarna. Hur interaktionen i meso-systemet fungerar får betydelse för mikrosystemet. Nästa nivå kallar Bronfenbrenner för exo-systemet. Det är det lokalsamhälle som inrymmer mikrosystemen runt den unge där förutsättningarna ser olika ut för hur skola och hem fungerar. Den sista nivån kallas makro-nivån, där finns lagstiftningen och de samhällsliga normer som råder och som i sin tur påverkar de olika mikrosystemen och den unges livsvillkor. Samhällets struktur och olika sociala stödsystem har en stor påverkan på skola och familj och dess förutsättningar att tillgodose den unges behov. Ett konkret exempel på det, är lagen om förbud mot aga som långsiktigt har förändrat barns uppväxtvillkor. Bronfenbrenners modell handlar om psykologiska, sociala och biologiska faktorer som samspelar med varandra. Detta samspel påverkas hela tiden av resultatet av tidigare samspel. Därför beskrivs också denna modell som en spiral, liknande den hermeneutiska spiralen (Broberg, Almqvist & Tjus, 2009, s. 42-45). Bronfenbrenner har myntat ett begrepp han benämner sociala adresser. Det är beteckningar som till exempel ensamstående, invandrare, psykisk sjuk eller arbetslös som blir till etiketter för exempelvis föräldrar. I forskning kan man undersöka samband mellan olika sociala problem till dessa sociala adresser och i tillräckligt stora

undersökningsgrupper har samband påvisats mellan olika föräldraetiketter och psykisk ohälsa hos barn. Detta kan ha stor betydelse för socialpolitiken där man genom att belysa dessa samband kan sätta in samhällsinsatser för att förbättra problem (a.a. s. 66). I vår undersökning tittar vi på barnets situation i skolan i mesosystemet i interaktion med exosystemet såsom den är utformad. Makrosystemet studeras utifrån den nya skollagstiftningen och de nya forskningsanslag som påverkar kunskapen angående barns situation och psykiska hälsa. Vi har valt att använda oss av Bronfenbrenners modell då vi anser att helhetssynen på hur barnets sociala miljö under uppväxten ser ut är viktig för förståelse av dess påverkan på barns och ungas mående och utveckling.

Figur 1. Bronfenbrenners ekologiska modell

4.2 Social interaktionism

Sociala relationer påverkar våra val och hur vi väljer att vara i samspelet med andra människor. Meads teori om den sociala interaktionismen bekräftar också denna slutsats (Giddens, 2007, s. 40). Han beskriver hur individen och samhället påverkas och förändras av varandra genom interaktion. Människor utvecklas med sin omgivning som referensram genom ett begrepp han kallar *den generaliserande andre*. Med detta menar han att det sociala samspelet människor emellan har betydelse för våra uppfattningar och föreställningar. Uppfattningarna blir en personlig tolkning som sker genom sociala interaktioner. Vi tolkar och organiserar vår kunskap och våra intryck vilket gör att vi reflekterar över oss själva i

relation till andra där vi i vår tur fungerar som ett nytt intryck tillbaka. Vi påverkar och speglar hela tiden varandra (a.a.). Att få nya föreställningar om situationer kan ändra vår inställning och våra tankar kring hur vi ser på våra handlingar och på oss själva i förhållande till utsatthet. Våra tankar och beteenden konstrueras i tid och rum. När man vill studera människor är det därför nödvändigt att de studeras i en viss kultur, i ett visst samhälle och i en viss miljö. Därför är det enligt detta synsätt inte någon mening med att plocka ut individer ifrån sin kontext när man vill undersöka dem (Hwang m.fl. 2007, s. 586).

4.3 Socio- emotionell utveckling

Erik H. Eriksson menar att sökandet efter identitet är ett grundläggande mänskligt behov. Eriksson intresserade sig för barnpsykoanalys och utvecklade en teori där han menar att det finns åtta tydliga utvecklingsfaser i en människas liv. I dessa utvecklingsfaser kan man uppnå en bra eller dålig utveckling inom varje fas. Dessa faser kännetecknas av en speciell konflikt eller kris som måste lösas. Detta leder till att den egna personligheten formas på olika vis. I Erikssons utvecklingsteori handlar utvecklingskonflikten under ungdomstiden om identitet och identitetsförvirring. I denna fas beror också utgången för hur utvecklingen blir på hur de tidigare kriserna lösts i de tidigare utvecklingsfaserna. Eriksson menar att tidigare positiva krislösningar i grundläggande tillit, självständighet, initiativförmåga och verksamhetslust är nödvändiga för att kunna utveckla en stabil identitet under ungdomstiden. Hur tonåringen löser krislösningen under denna fas har stor betydelse för hur denne som vuxen kommer hantera kriser. Vidare menar han att identiteten är en subjektiv upplevelse av vad som gör att "jag är jag". Denna upplevelse består av tre delaspekter: social identitet, psykologisk identitet och biologisk identitet. Inom den sociala aspekten har miljön betydelse för skilda uttryckssätt för identiteten. I den psykologiska aspekten finner vi våra känslor, behov, intressen och försvarsmekanismer. Den biologiska aspekten handlar om den del som är förknippad med vårt utseende, kroppsuppfattning samt vårt kön. Under tonåren tar man ställning till de olika bilder man har av sig själv. En positiv lösning av denna fas går genom samspelet med andra. Olika personer fungerar som speglar där tonåringarna skapar en bild av vilka de är (Hwang m.fl. 2007, s. 182, 205, 206).

4.4 KASAM

I boken *Hälsans mysterium* (2005, s. 42-50) skriver Antonovsky om betydelsen av KASAM och vikten av detta för att klara av en kritisk situation. Känslan av sammanhang där man upplever sitt liv som begripligt, hanterbart och meningsfullt är viktiga faktorer i

upprätthållandet av ett hälsosamt liv. Han talar om lagbundenheter där man har form och struktur i sitt liv och ett sätt att se världen som begriplig och förutsägbar. Antonovsky identifierar tre teman i begreppet KASAM: begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet. Begriplighet syftar på förmågan att bedöma verkligheten medan hanterbarhet handlar om hur man upplever att det finns resurser till ens förfogande med vilka man kan möta de krav som ställs. Slutligen talar han om meningsfullhet som begreppets motivationskomponent. Människor med låg KASAM som råkat ut för olyckliga saker och haft det svårt i sitt liv räknade med att dessa olyckliga omständigheter skulle fortsätta medan människor med hög KASAM upplevde händelser i livet som erfarenheter man kan handskas med och utmaningar som man klarade av att möta. Hög hanterbarhet är vidare beroende av hög begriplighet. När man ställs inför krav krävs en förståelse för vari dessa krav består för att man ska kunna känna att man har resurser att kunna hantera dem. Om man lever i en värld som är oförutsägbar och kaotisk blir det också svårt att tro på att man kan klara sig bra. ”*Om man inte tror att resurser finns till ens förfogande avtar meningsfullheten och personens strävan att hantera situationen blir svagare*” (a.a.). En människas mående under barndomen har visat sig ha stor betydelse för hennes fortsatta psykiska hälsa samt för hennes känsla av KASAM senare i livet. Antonovsky säger också att det är styrkan i KASAM hos den individ som blir utsatt som bestämmer hur följderna av de olyckliga händelserna kommer bli. Om det som händer får negativa, neutrala eller hälsobringande effekter (a.a. s. 53). D. Wester menar att varje samtal måste ha som mål att skapa KASAM för individen för att inte skapa ytterligare förvirring. Det är viktigt att den unge känner sig trygg och vågar prata om det som är viktigt. När individen känner att denne blir tagen på allvar, respekterad och sedd skapar detta en känsla av meningsfullhet för individen. Detta kan också leda till att situationen blir mer begriplig och hanterbar för den unge (D-Wester, 2005, s. 62).

4.5 Stämplingsteori

Goffmans teori om stigmatisering och stämpling beskriver också hur människor, vars uppträdande eller utseende inte motsvarar allmänt vedertagna normativa förväntningar, ”stämplas” som avvikare. Den samhälleliga stämplingen eller stigmat, införlivas hos dessa personer, vilket försvårar anpassningen till ett normalt liv. Ett stigma är följden av en stereotyp uppfattning av en eller flera personer som ofta är falsk. Goffman menar att utövandet av stigmatisering ofta handlar om social kontroll. Det kan vara ett sätt för ett samhälle eller en viss grupp att ta kontroll över vissa individer. Detta kan leda till att en eller fler personer aldrig kan undslippa detta stigma och därmed inte heller någonsin bli accepterad.

I stämplingsteori tolkar man inte avvikelser som någon egenskap hos en individ eller grupp utan som något uppkommer i samspel mellan avvikare och icke- avvikare. De personer som utgör de viktigaste stämpingskällorna i ett samhälle är de personer som har tillräckligt mycket makt för att kunna bestämma över andra vilken moral de ska följa (Giddens, 2007, s. 240, 590). Goffman menar att varje stigma är en symbol som ett "vi" har skapat. Stigmat är något som hjälper ett "vi" att vidmakthålla tron på sig själva. Detta betyder också att ett stigma fungerar som en symbol för vad som är accepterat i ett kollektiv. Ett stigma innebär för individen ett tilldelat tecken på underlägsenhet eller att man är av mindre värde (Lalander & Johansson, 2007, s. 35).

4.6 Tillys teori om beständig ojämlikhet

I Tillys teori om Beständig ojämlikhet anser han att en grupp inte är ojämlik om den inte kan jämföras med en annan grupp. Det måste finnas en kategorisering som särskiljer en grupp från en annan. Tilly använder sig av kategoriella par som man/kvinna eller lärare/elev med flera. Dessa blir sedan till en slags institutionaliserade ojämlikhet genom att den ena gruppen har mer resurser som den fördelar till sin grupp och utestänger den andra gruppen. En grupp har alltså tolkningsföreträde över vilka som tillhör och har kontrollen över resurserna. Makten finns inte kopplat till individen utan till strukturen i organisationsform, där den förstärks genom samspel. Organisation per definition utgörs inte bara av formella institutioner utan även familjer, religiösa rörelser och andra sociala relationer som är grupperingar (Tilly, 2004, s. 18-22).

Tilly anser att det finns fyra olika mekanismer som leder till bestående ojämlikhet. Dessa kallar han *exploatering* och *möjlighetansamling*, deras funktioner leder till uppbyggnad av samhällets struktur. De andra två, *efterlikning* och *anpassning* bibehåller den (a.a. kap 3). Andra strukturbyggande element är *skript* och *lokal kunskap*. De socialiseringskoder som medborgaren behöver för att fungera i samhällets sociala kultur kan man säga är *skript* och den *lokala kunskapen*. Dessa kan man likställa med den informella kunskapen som individer har gemensamt. Den sistnämnda har samband med anpassning och har med samhället i stort eller gruppens kultur att göra (a.a. s. 65).

Han skiljer även på inre och yttre kategorier inom gruppen och relationen utanför gruppen. Inre kan handla om lärare och elev som särskiljer dem från de som inte är det och yttre kan handla om mer allmänna som etnicitet eller könsidentitet.

Det som förstärker ojämlikheter här är sammankopplingen mellan de inre och yttre kategorierna som påverkar varandra och skapar olika slags maktojämlikhet beroende på hur de står i relation till varandra (Tilly, 2004, s. 86-95).

5. Resultat

I detta avsnitt kommer vi att presentera centrala fenomen som framkommit i vårt empiriska material. Vi har valt att sammanfatta dessa i fyra huvudteman ur det socialekologiska perspektivet. Mobbning, kommunikation, påverkandefaktorer utanför skolan samt strukturella faktorer. Dessa teman ligger till grund för vår analys då de har visat sig ha en stor påverkan på ungdomars psykosociala hälsa. Dessa teman belyses på olika sätt, utifrån de valda teorierna från individnivå till strukturell nivå, det vill säga där mikroperspektivet tar upp mobbning, elevernas situation och deras tankar. Meso- och exonivån belyser kommunikation, samarbete, samverkan samt påverkandefaktorer som interagerar med makronivån, där även samhällets struktur och socialpolitik återfinns.

5.1 Mobbning

Enligt barnombudsmannen (BO) är mobbing ett vanligt förekommande problem som ofta bekymrar unga. Detta var centralt i vår studie och vi har därför valt mobbning som det första av våra teman.

Vi har sammanställt vårt resultat utifrån de etthundratrettio elever som har valt att skriva egna kommentarer i enkätundersökningen om diskriminering, kränkningar och trakasserier, de sju personliga breven samt från våra intervjuer från stödenheten och elevhälsoteamet. De flesta elever i enkäten har svarat att de trivs bra. Det är endast ett fåtal elever som inte trivs. Dessa elever beskriver att det blivit utsatta för kränkningar, trakasserier eller diskriminering av annan elev eller personal alternativt av båda.

5.1.1 Diskriminering

Eleverna upplever att de blivit diskriminerade på grund av sin etniska tillhörighet, könsidentitet, religion, sexuell läggning, ålder, funktionshinder eller för att de inte är som en kille/tjej ska vara. Eleverna har blivit diskriminerade av en eller flera anledningar som är beskrivna ovan. Många ungdomar blir diskriminerade av etniska skäl och ofta då med glåpord som: guling, chigga, chinese-nigga, negerjävel, svarting, neger, hårig kurd, och blatte. Dessa är några av de vanligaste orden i de egna kommentarerna. Några beskriver även

diskriminering gällande sexuell identitet, till exempel:

” Folk verkar inte tycka att det OK att vara bisexuell. ”

Tjejer och killar som inte uppträder könsstereotypt får kommentarer av lärare. Flickor blir utsatta för könsstereotypa kommentarer av lärare, ofta under gymnastiklektioner men även på andra lektioner.

Ålder är en annan orsak till att elever blir diskriminerade, det vill säga när någon är yngre än andra elever i kurserna. Där säger eleverna att det främst handlar om avundsjuka från andra elever eller att lärare vill markera sin maktposition. Vissa från internationella programmet känner sig diskriminerade för att de går den inriktningen. Andra anser att klimatet mellan individer är hårt på skolan:

” Inte så att jag tagit illa upp, men det finns folk som skämtar "hårt". ”

Andra anledningar till att elever blir diskriminerade av skolpersonal handlar bland annat om att eleven uppfattas som mindre intelligent, inte uppträder köns specifikt eller enligt gängse normer. Många av eleverna känner sig utsatta av läraren i klassrummet.

Några känner sig uteslutna ur grupper. Detta kan vara elever som utesluter en enskild elev men det kan även vara lärare som beslutar att någon inte får vara med.

”Genom att jag blev utesluten ur gruppen och inte fick vara med, vi skulle ha grupparbete och läraren sa att jag inte får delta eftersom att hon anser att jag inte behövs och skapar bara osämja i grupperna. ”

En del elever känner sig utsatta för sin religion både av elever och av personal.

”Blivit kallad djurplågare av en lärare då jag försvarade halalslakt...”

När det gäller platser på skolan där diskriminering förekommer varierar platsen beroende på vem som gör det. Vi har sett en tendens till att när lärare utför diskriminering händer det oftast i klassrummet eller i anslutning till klassrummet. När elever utför diskriminerande handlingar är det mest vanligt förekommande på raster. Platserna kan vara i cafeteria, i omklädnings-rummet vid gymnastik eller på nätet.

En ungdom som ser sig som hen berättar:

” Jag blir kallad emo och bög/transa hela tiden. ”

Personen trivs dåligt i skolan och har blivit diskriminerad för sin könsidentitet och sexuella läggning och blir det ofta. Dessutom så trakasseras personen av samma orsak ofta i cafeteria med ord men även med slag och knuffar samt uteslutning ur grupper och via meddelande på internet eller mobil

” De slår mig alltid för min sexuella läggning. ”

Personen i fråga tycker inte att det finns vuxna i närheten när det inte är lektion och vet inte vart man skall vända sig för att få hjälp.

5.1.2 Trakasserier

Trakasserier hör ihop med diskrimineringsgrunderna men det handlar inte om särbehandling utan ett uppträdande av någon som kränker en individs värdighet.

Trakasserier förekommer på skolan men inte i så stor utsträckning. De flesta har blivit trakasserade för att de inte är som en kille/tjej ska vara, många har blivit det för sin könsidentitet, några för ålder och några för etnisk tillhörighet eller för religion. Några har också svarat att de blivit trakasserade av flera olika anledningar. Största andelen har blivit utsatta av elev, något färre av personal och minst andel av både elever och personal.

Eleverna har beskrivit framför allt om lärare som lämnat olämpliga kommentarer om elevernas könsidentitet eller att de uppfattat elevers beteende som inte könsstereotypiskt. Detta verkar ske inom klassrummet men även på andra platser som matsalen. Exempel på det: *”En lärare tryckte ner min kommentar och kallade mig ”lilla gumman” under en lektion.”*

Även elever verkar trakassera elever för samma sak:

” Nån random kallade mig bög på ett nedvärderande sätt. ”

Andra trakasserier som elever gör handlar om särbehandling och personangrepp.

”Var mer typiskt ”highschool beteende”, två killar som valde att behandla mig annorlunda på engelska C och vidare samma tjej; ”Sedan på ensemble, då några tjejer skrattade åt mig efter att jag hade sjungit och härmade mig med barnslig röst efteråt.”

5.1.3 Kränkningar

När det gäller kränkningar har de flesta skrivit att de blivit kränkta av personalen på skolan och ett mindre antal beskriver att de har blivit kränkta av annan elev.

Här framträder en bild av elevernas relation med vissa lärare där de beskriver lärare som dumförklarar elever, nedvärderar deras åsikter och ger förolämpande kommentarer. Det kan även handla om att eleverna har skilda politiska åsikter och religion.

”Talat nedlåtande emot mig och mitt arbete inför klass. Det hände i klassrummet och på lektionen, kändes medvetet utfört. ”

”...under lektion pga. av att jag inte hade samma uppfattning som läraren vid religions lektionen.”

”En lärare på elprogrammet talade illa om mig och min moder och sa att jag blivit uppfostrad på fel sätt.”

I avsnittet om kränkningar går elever så långt att de namnger lärare och annan personal som de känner sig kränkta av men vi har valt att bara nämna förekomsten av det och inte visa några exempel. Det är inte bara lärare utan även andra betydelsefulla vuxna i deras närhet som utsätter eleverna för kränkande behandling. Det förekommer mestadels i klassrum men även på andra platser på skolan.

Elevers kränkningar av varandra är inte lika vanligt. Dessa handlar om att man baktalar varandra samt om psykiska och fysiska kränkningar på lektionstid, efter lektionstid och på nätet.

”En tjej la upp en bild på mig som jag verkligen inte tyckte om även fast jag bett henne att inte göra det. Hon skrev sedan nedvärderande kommentarer om den.”

”Jag blev slagen i ansiktet 2 gånger av en annan elev när jag gick i ettan, som då var 2 år äldre än mig och det blev en fight. Jag kände mig på samma nivå som marken efter det... Det var i en datasal i h korridoren där uppe.”

Ytterligare en djupare beskrivning av en elev som beskriver sin situation så här:

”En gång, mobbarna från min förra skola går i..., men de gör mig ingenting nu, vilket är bra och det gör att jag känner mig säkrare här i Men det hände en gång när jag gick förbi i korridoren då en i gänget av ”mobbarna” (men just denna person hade faktiskt inte gjort ngt mot mig innan alls), han sa ”ah vad det luktar illa”. Som signal till sin kompis om att just jag hade gått förbi. Alltså har han pratat om mig med sin kompis i ... (jag blev mobbad för att ”jag luktar illa”). Men är inte säker om det var mot mig, eller om det bara var ’fel tid fel tillfälle’ som jag gick förbi. Men annars har inget alls hänt, och de före detta mobbarna låter mig vara.”

I de personliga breven vi fått handlar merparten om kränkningar elever emellan, både psykiska såväl som fysiska kränkningar och att omgivningen inte uppmärksammar det.

5.1.4 Elevhälsoteamets syn på elevernas situation

På skolan vi besökte har de nolltolerans för mobbning och har ett antimobbningsteam.

Elevhälsan berättar att de inte har haft något fall av mobbning under de senaste två terminerna, endast ett fall av trobbning. De fortsätter vidare att under en föreläsning som skolhälsoteamet höll sa eleverna att de vuxit ifrån mobbning men att de har en ”hård jargong” sinsemellan. Vissa kan ta den jargongen, andra inte. En elev kom till kuratorerna och mådde dåligt av den anledningen.

5.1.5 Stödenhetens syn på elevernas situation

I intervjun med enheten beskriver personalen att det kommer barn till deras enhet som berättar om mobbning. De berättar att de varit inblandade i olika situationer som handlar om negativa interaktioner på nätet och mobiltelefoner. Stödenhetens personal anser att alla föräldrar generellt behöver bli mer medvetna om vad deras barn gör på nätet. De uttrycker även kritik mot att tillåta exempelvis facebook konton för nioåringar och anser att det finns åldersgränser för sådana saker av en anledning. Stödenheten beskriver olika situationer som barn har berättat om. Ett exempel handlar om barn som leker på skolgården tillsammans och sedan går hem och chattar med varandra. I denna chatt kan de skriva elaka saker om någon de har lekt med tidigare. Dagen efter uppträder barnen som vanligt och leker med varandra igen.

En av de anställda på enheten berättar att det förekommer att föräldrar kan skicka negativ information via massutskick av mail. I en klass finns en maillista som egentligen är till för att sprida information till föräldrarna i klassen eller för att få igång aktiviteter. Det har förekommit att föräldrar utnyttjat denna lista till att sprida negativ information samt för att skriva ned egna åsikter om en elev eller om en viss situation. Informationen kan sedan nå en klass eller en hel skola. Det är inte bara elever som hänger ut varandra utan även föräldrar som hänger ut andra barn. Stödenheten berättar vidare att det har förekommit facebookgrupper som samlar föräldrar runt en situation som är riktad mot ett visst barn. Det finns en problematik för att det är så lätt och tillgängligt för både elever och vuxna.

5.2 Kommunikation

Vi upptäckte att det finns ett viktigt samband mellan huruvida kommunikation kring de unga fungerar bra eller dåligt och de ungas psykiska hälsa. Det är viktigt att unga vet var de ska vända sig när de mår dåligt eller om något problem uppstått. Kommunikationen mellan skola och föräldrar är också mycket betydelsefull då det enligt den forskning som finns är viktigt att psykisk ohälsa upptäcks vid ett tidigt stadium av de vuxna som finns runt barn och unga. Samverkan och öppenhet mellan skola och andra aktörer är också av vikt för att utveckla en förståelse för hur skolan bör bemöta de unga samt på vilket sätt de bör hantera olika typer av problematik som kan uppstå.

5.2.1 Tillgänglighet

Elevhälsoteamet värnar om att ha en bra relation till personalen som arbetar på skolan för att fånga upp de elever som har problem. Lärarna, elevvärdarna och annan personal är med ungdomarna dagligen och kan då lägga märke till olika slags problematik som ungdomarna

har på ett helt annat sätt än vad elevhälsoteamet har möjlighet att göra. Elevvärdar finns på skolan för att hjälpa till med olika praktiska saker som eleverna kan behöva hjälp med och rör sig under dagen där eleverna befinner sig. Lärarna ser eleverna på lektionstid och ska enligt skolans policy alternera med att vara med på raster. Elevhälsoteamet möter eleverna mer sällan och oftast möter de ungdomar som vänder sig direkt till dem med fysiska och psykiska problem. De är ofta uppbokade under dagtid med olika slags möten men de försöker vara i cafeterian på lunchen. Kuratorerna har också föredrag om viktiga ämnen rörande elevhälsan på en del av elevernas lektionstid, de har också samtal i grupp där de talar om ämnen som hälsa, motion eller droger. För de elever som går i första ring finns en hälsoblankett att fylla i då de går till skolsystemen första gången. I denna blankett kan eleven fylla i om han eller hon önskar ha enskilt samtal med kurator eller skolsyster. Elevhälsoteamet anser att deras samarbete med studievägledarna har varit en bra väg att nå de elever som mår dåligt. Ofta söker eleverna upp dem då det ska ändra något som har med studierna att göra och vid dessa möten brukar det även komma fram andra saker som bekymrar eleverna. Om någon elev har hög frånvaro kräver detta en hög aktivitet hos kuratorerna som arbetar på skolan då de enligt lag är skyldiga att ta reda på vad denna frånvaro beror på. Detta är också ett sätt att fånga upp de elever som har problem av något slag men som inte själva söker hjälp. Elevhälsoteamet anser att de håller sina dörrar öppna och har en hög tillgänglighet för eleverna. De tycker sig även märka en positiv utveckling hos eleverna där de blivit mer medvetna om sina rättigheter och blivit duktigare på att våga säga till om oegentligheter. Elevhälsoteamet upplever att eleverna går allt oftare till elevvärdar, skolsystrarna, kuratorerna eller direkt till någon av rektorerna, när de har problem. Stödenheten är en förebyggande verksamhet inom socialtjänsten men de journalför inte sina ärenden och har ingen myndighetsutövning. Enheten anser att det är en av anledningarna till att skolor och föräldrar frivilligt söker sig till dem. Då de startade sin verksamhet var tanken att de skulle vara socialtjänstens ambassadörer utåt, skulle vara enkla att få kontakt med för allmänheten samt att de skulle ha en dialog ihop med representanter från socialtjänsten. Stödenheten marknadsför sig genom att försöka komma på så många föräldramöten det går. De vill samarbeta med alla de skolor som finns i deras upptagningsområde där de vill medvetengöra för lärare, elevhälsoteam och ledningsgrupperna att de finns tillgängliga för dem samt för de barn och familjer som är i behov av stöd. De ska fungera som en annan typ av samarbetspartner än myndigheterna för skolorna och är därför ute ofta för att underhålla sina relationer.

5.2.2 Samarbete och samverkan

Kuratorerna anser att de har olika kompetenser och arbetar på olika sätt när de samarbetar med elevernas familjer. En del av kuratorerna bjuder in både föräldrar och ungdomen i fråga till mötet då de anser att det är viktigt att ha en bra föräldrakontakt för ungdomens bästa. På mötet kan de lägga märke till att det finns en annan problematik som påverkar ungdomen negativt. Då kan kuratorn föreslå fler möten med familjen där man tittar på hela familjens problematik samt enskilda möten med eleven där man arbetar med elevens problematik utifrån det som kommit fram på familjemötena. Andra kuratorer har fokus på den enskilda eleven hänvisar föräldrarna till andra som är "bättre på det". Ibland kan samarbete med familjen vara problematiskt också då föräldrarna tycker olika och är skilda.

Elevhälsoteamet berättar att det är många yrkeskategorier som arbetar tillsammans och därför är det viktigt att alla har väldigt tydliga roller om vem som gör vad. Detta gör att de blir ett starkt team och har ett väldigt bra samarbete sinsemellan. De tycker inte heller att det existerar någon prestige mellan läkare, psykolog eller skolkurator och skolsyster. Tvärtom anser de sig ha en hög status på skolan. Vidare säger de att samarbetet med andra institutioner som socialtjänsten, BUP och ungdomsmottagningen fungerar bra. Ungdomsmottagningen kan dock vara svår att få tag i ibland anser elevhälsoteamet.

Stödenheten har ett väl utvecklat samarbete med skola och familj. Samarbetet med familjen är viktigt då eleverna kanske har en bra fungerande skolsituation men har det svårt hemma. Då behöver man hjälp eftersom det svåra man har i sin hemsituation också kan ge effekter på hur man fungerar i skolan. I sådana fall kan enheten bland annat erbjuda utbildningar inom KOMET och ART. KOMET är ett utbildningsprogram som riktar sig till föräldrar och lärare. KOMET är förkortning för KommunikationsMethod. I det här fallet så arbetar stödenheten med föräldrarna som får lära sig ett bättre sätt att kommunicera med barnet, detta ska leda till mindre konflikter och bråk hemma. Metoden går ut på att den vuxne ska försöka förändra sitt beteende för att minska problem och på sikt få en bättre relation med sitt barn. ART arbetar med hela familjen, även syskon eller andra viktiga personer. ART betyder Aggression Replacement Training och metoden består av tre delar: färdighetsträning, ilskekontrollträning samt moralträning.

Deras största samarbetspartner är skolan men även BUP är en stor samarbetspartner. Andra de samarbetar med kan vara socialtjänsten eller mobbningsakuten som kan hänvisa unga eller familjer till stödenheten. De hänvisar även ungdomar till ungdomsmottagningen för samtal. En av våra informanter talade om vikten av samarbete och nämnde områdesprogrammet som innebär att man vill samla de professionella i kommunen och förena dem i en samverkan där

man har en hemsida som man kan vända sig till för att få snabb hjälp. Ett samarbete för att kunna erbjuda familjen den hjälp de bäst behöver. Ett bra exempel på samverkan menade vår informant är Barnhuset. Där samlas olika professioner som bland annat polis, jurister, sjuksystrar och personal från socialtjänsten runt samma bord för att tala om just en familj och vilken typ av insats som de behöver och vad de behöver hjälp med. Där kan man också lägga fram frågeställningar och få ett direkt svar av relevant profession

“Jag ser att man vill ha ihop en samverkan mellan professioner där man ser vinsten av något större än om man låter bli. Man pratar om att man ska samverka, man ska samarbeta och inte lägga över frågan någonstans i någon annans budget.”

Barnhuset arbetar med tyngre fall där det handlar om misstanke om våld, övergrepp eller incest och är egentligen inte någon samarbetspartner till stödenheten utom vid vissa specifika fall om det rör någon de har kontakt med.

Ett annat projekt om samverkan framkom också vid vår intervju där det handlade om barn eller familjer som “faller mellan stolarna”. Elever som skolkar eller blir “hemmasittare”, dessa personer är svåra att arbeta med och det är svårt att få tillbaka dem in i skolan igen. Då startade man ett projekt där man samlade personer ur olika professioner som skolpsykolog, skolsköterska och BUP. Skolorna kan komma och dra anonyma ärenden och ställa frågor som handlar om vad de kan göra och vilka de kan ta hjälp av på olika sätt.

*”Att ha de här professionerna samlade, där det handlar om vad jag kan bidra med, Det är ju för att täcka upp för att barn eller familjer inte ska ramla mellan stolarna.
Därför tycker ju jag att det är en tillgång med samarbete mellan hem och skolan för att se, vad behöver man göra i skolan och vad behöver man göra hemma och vad behöver barnet göra själv.”*

Om något problem uppstått och skolan har en fråga kan de olika professionerna ge svar utifrån sina specifika kunskaper.

När det handlar om mobbning på nätet tycker våra informanter att det är som “separata världar” som både skolor och föräldrakåren borde samarbeta kring på olika sätt. De anser att det är svårt för skolorna att klara dessa problem själva och behöver i mycket högre grad ta hjälp utav föräldrar. Ibland händer det också att skolan inte har uppmärksammat eller förstått när en elev till exempel känner sig utfryst eller har problem med någon lärare. I dessa fall är det föräldrarna som tar kontakt med stödenheten. Där är det också viktigt att skolan etablerar ett bra samarbete med föräldrar.

“Man klarar det inte själv, man behöver andra och göra ihop.”

Stödenheten säger att de känner sig väl mottagna på skolorna och att de har ett gott samarbete då skolorna är öppna för dem med att de har ett bekymmer. Att skolorna vänder sig till dem när de behöver hjälp anser de är en stor tillgång men att samarbetet alltid kan bli bättre och att det är viktigt att arbeta för det.

5.3 Påverkandefaktorer utanför skolan

Barnen är inte en isolerad enhet som är i skolan utan många faktorer i deras liv spelar in och påverkar deras psykiska utveckling och mående såväl som deras skolprestationer. Därför har vi även valt att ha med detta tema då vi anser att det är i hög grad relevant att belysa även de utanförstående faktorerna.

5.3.1 Relationers betydelse

Stödenheten beskrev olika typer av problem som ungdomarna har. Ibland kan problem yttra sig liknande men när man börjar skrapa på ytan så finns bakomliggande orsaker som kan te sig olika. Det är barn som utav olika anledningar inte har det bra hemma, föräldrar som bråkar eller är skilda, föräldrar som missbrukar. Det kan handla om oro, dålig ekonomi eller bråk med syskon, impuls kontroll svårigheter, tjat och gnat. Har de det inte bra i hemmet så plockar de med sig det in i skolan, eleven orkar inte eller förmår inte hänga med i skolarbetet. En annan riskfaktor om man blir retat hemma kan vara att man även blir det i skolan eller så blir man själv mobbare. Likaså fungerar det tvärtom också om eleven inte har det bra i skolan. Om sociala problem finns med kamrater eller lärare så bär eleven med sig sina känslor hem.

En annan viktig aspekt i ungdomars hälsa handlar om huruvida föräldrar är närvarande eller inte. Våra informanter anser att bra relationer i hemmet och en bra föräldraförmåga kan vara en stor friskfaktor. Deras arbete handlar mycket om att få ihop föräldrar och barn, Det gör de bland annat med hjälp av de utbildningar som nämndes i föregående stycke.

”Grundstenarna i barns tillvaro i skolan är att man hittar relationer. Att lärare bemödar sig och ser det som viktigast. Hur hittar jag den här relationen till dig, till individen. För gör jag det så kommer jag att öka din motivation och din vilja. Jag ser dig och jag bekräftar dig och jag ger dig den hjälp du behöver. Jag kan tycka att det som är tufft idag är att eleverna mer ska anpassas till skolan än att skolan ska anpassa sig till eleven.”

5.3.2 Stress och press

När vi frågade elevhälsoteamet vilka typer av problematik som finns kring ungdomarna talade de bland annat om det höga trycket i samhället på unga idag. Vardagen innehåller stress med fullmatat schema och social press från kompisar och samhälle. Ungdomarna är ofta fullbokade med extra arbete och aktiviteter.

Det är hög konkurrens och den attityd som råder i samhället handlar om att “man ska vara allt och klara allt.” Det handlar också mycket om relationsproblem med föräldrar, kompisar, flickvän eller pojkvän. En kurator sa att killarna som kommer till honom pratar mest om kärleksbekymmer.

5.3.3 Strategier och egna förmågor

Elevhälsoteamets intryck av de ungdomar som kommer till dem handlar om att de inte verkar ha några strategier för smärta och att de har svårt att hantera sin situation då det gör ont psykiskt eller fysiskt. Det är som att en liten grej blir större än vad den borde bli. Kuratorerna menar att det gör ju ont ibland att leva, det är normalt men upplever att många elever vill ha antidepressiv medicin eller sömntabletter för att kunna sova på nätterna.

“Det är som att de är rädda för psykisk smärta.”

Elevhälsoteamet säger att många elever är pålästa när de vänder sig till dem. De vet mycket om olika symptom och diagnoser och påstår att de lider av än det ena, än det andra. Ibland finns också trender och gruppträck där man ska må dåligt och deppa i vissa grupper. Medias bild av att de ungas psykiska ohälsa har ökat håller de med om. Sköterskan säger att det blir många remisser då de finner förvånansvärt mycket koncentrationsproblematik, dyslexi och diagnoser. De kan ha svårigheter med kompisrelationer eller andra problem och så visar det sig att personen ifråga har en diagnos. Något de också har märkt hos eleverna på skolan är något de kallar för “duktig pojke-/ flicka syndrom”. De har sådan enorm press på sig att de ska vara duktiga och bäst på det de gör.

Skolverket gjorde undersökningar gällande anti-mobbingprogram och tyckte då att inget av dem fungerade över huvud taget. När vi frågade stödenheten om vad de ansåg om detta fick vi denna kommentar till svar:

“Jag tror man kan sätta vilket namn som helst på modellen för det handlar om vem som gör det och hur man gör det. Man kommer tillbaka till det hela tiden. Men skulle vi beskriva så gör vi på olika sätt därför att jag är jag och du är du.”

5.4 Strukturella faktorer

Här har vi valt att titta på strukturella faktorer som påverkar de ungas psykiska mående. Lagar och politisk struktur styr de institutioner som barn och ungdomar befinner sig inom samt präglar de normer och värderingar som råder i ett samhälle. Detta styr om man har tilltro till myndigheter eller inte. I Sverige har vi stor tilltro till professionen och till myndigheter. Detta påverkar strukturen ned till barn och unga, det vill säga att detta täcker ett stort spektrum från makronivå ända ned på individnivå där påverkan är stor vad gäller samhällets normer och förhållningsätt som genomsyrar de ungas liv. Eftersom man inte är myndig förrän arton års ålder i Sverige så är ungdomar beroende av vuxna i sin närhet. Lärare och andra vuxna i skolan har stor betydelse när det gäller på vilket sätt unga lär sig normer, värderingar och förhållningsätt till varandra och vuxna i maktposition.

5.4.1 Förtroendeproblematik och förhållningsätt

Enligt skolans enkät så har de flesta elever stor tilltro till hälsoteamet på sitt gymnasium. De vet vart de skall vända sig och många säger att de får värdefull hjälp av kuratorer och rektor. Men det finns också elever som svarar att de inte vet vart de ska vända sig vid problem. Några elever berättar historier där lärare ser och hör men struntar totalt i elevens utsatthet. Att lärarna borde bli utbildade i "mobbningskunskap" och att det borde finnas obligatoriska "mobbingtemadagar på skolan där alla elever deltar. Så många som ett hundratal elever anser sig blivit kränkta av personal på skolan. Vi har tagit upp detta i mobbningsavsnittet men här lyfter vi även fram det på en strukturell nivå då det handlar om förtroendeproblematik som riktar sig mot de vuxna inom institutionen. Exempel på hur lärare kränker elever:

" i matte lektionen, min matte lärare slutade hjälpa mig pga. av att jag hade dåliga betyg, han gav typ upp och kom inte till mig när jag räckte upp handen utan ignorerade mig när jag ropade på honom så sa han att han kommer men sist väntade jag hela lektionen."

En elev reflekterar väldigt direkt om strukturella faktorer som påverkar hans vardag:

"Det handlade egentligen om att någon inte tog mina problem på allvar och hade en väldigt nedsättande attityd. Det var en vuxen på skolan som jag vände mig till i förtroende. Detta har gjort att jag tappat hopp för skolans vuxna och känner att jag inte har någon att vända mig till. Det finns ofta maktstrukturer som påvisar hur kompetens och ålder hänger i hop i ett sammanhang som inte stämmer. Ålder är en vanlig grund för diskriminering i klassrummet. Lärare nedvärderar ens kompetens och kunskap genom härskartekniker. Typiska exempel är att läraren uttalar sig efter en: "Lilla gubben, lilla gumman" etc. En annan maktstruktur som lärare och elever oftast är blinda för är den i förhållandet om sexualitet - hetero mot (annat). Samma sak som ovan, visar man brist på sakkunskap eller kompetens, har man gjort något fel på något prov, då svarar ibland elever, oftast vita kränkta män, "fett böigt att göra fel så där"."

Den här eleven anser att det saknas vuxna på raster och dylikt och vet inte vart man skall vända sig när man har problem.

Elevhälsan uppmärksammar att det finns en förtroendeproblematik mellan skolpersonal och elev som kan yttra sig på två sätt; antingen att eleven berättar något för någon vuxen i skolan och denna skickar det vidare till elevhälsan utan att eleven vet om det. Eleven i fråga, känner sig sviken och tycker att det räckte att prata av sig hos den vuxne och vill inte ha mer hjälp. Det andra sättet är skolpersonal som härbärgerar svår problematik för att de inte vill svika elevens förtroende tills de själva blir utbrända. I de fallen kan eleven ha djup komplicerad problematik och skulle ha behövt professionell hjälp för länge sedan och läraren tar sig an ett ansvar för elevens psykiska hälsa som han/hon inte är rustad för. Under samtal med eleverna hos elevhälsan har det framkommit att eleverna anser att vissa vuxna är dumma, orättvisa och favoriserar. Det handlar om bland annat lärare och andra vuxna på skolan.

Stödenheten talar om en förtroendeproblematik där många föräldrar uppfattar skolan som en sluten struktur och tycker att de har svårt att få information om vad som händer på skolan. Föräldrarna kan säga att de har lagt märke till vissa problem i skolan, de påtalar det för lärarna men skolan gör inget. Här får enheten hjälpa till som medlare mellan skolan och föräldrarna eftersom skolan är öppnare med dem än med föräldrarna. Stödenheten kan se att skolan tar problematiken på allvar och faktiskt arbetar på det men att det finns en ovilja att berätta för föräldrar exakt hur de gör. Ledningen på skolan förmedlar att skolan arbetar på det här, men inte på vilket sätt eller hur. Detta gör att det blir en känsla av utestängande hos föräldrarna som leder till ”gnissel” mellan skolan och föräldrarna. Stödenheten anser att de blir väl emottagna av skolorna och att de inte blir låsta av skolan i deras arbete med föräldrarna och barnen.

”Jag vet inte om det ligger i strukturen som skolan har.... Men det är väldigt svårt att släppa sitt barn dit om man känner oro som förälder att få från skolan, ja men vi kan inte prata om det här, du får lita på att vi jobbar med det här.”

Enheten anser att det hela tiden finns förbättringsområden. Det kan handla om att hjälpa lärarna på olika sätt. Till exempel: hur kan man hjälpa lärarna så de förstår vikten av att tipsa om stödenheten till familjerna tidigt vid misstanke om eller vid upptäckta problem eller hur får man lärarna att själva bjuda in enheten ännu tidigare och inte bära elevens problematik själv. Många lärare som de möter är otroligt ambitiösa och försöker göra allt för sina elever, bränner ut sina känslor och kämpar i motvind mot en ledning med rektor som kräver att de bara ska koncentrera sig på lärandemålen och ingenting annat. När det gäller detta önskar enheten att de skulle komma in i ett tidigt stadium och hjälpa till. Förbättringsarbetet kan aldrig stanna av. Dessutom är det så att de säger att enheten är lite beroende av att ha en bra relation med lärarna.

Stödenheten har lagt märke till att det är ett väldigt hårt klimat på skolorna och förhållningssättet handlar mer om att eleverna ska anpassas till skolan än att skolan ska anpassa sig till eleven. Trots att det ska vara så att var och en ska få det just den behöver men det finns det inte utrymme för.

”Det skulle jag önska var skillnad, att var och en elev skulle få mycket, mycket större möjlighet att bli sedd och bli bekräftad och få den individuella hjälpen.”

5.4.2 Organisation

Den största andelen av eleverna på gymnasieskolan anser att de arbetar med värderingsövningar på lektionstid men det finns elever som svarade nej på den frågan.

Vi vill här lyfta fram två citat som kan belysa elevernas upplevelse av en av skolans representanter för hur organisationen hanterar de problem som uppstår:

“Det var först när jag fick ett utbrott, som läraren reagerande och tog med mig till rektorn, som skickade mig vidare till kuratorn på skolan.” och vidare:

“Skolan kan hjälpa genom att VÅGA AGERA och REAGERA. Många lärare gör INGENTING! Dom ser, dom SER, och HÖR, men dom SKITER I TOTALT, låter det gå.”

Elevhälsoteamet på gymnasieskolan anser att de är ett starkt team med hög status. Deras intention är att sociala frågor skall lyftas och att hela verksamheten ska arbeta med dem. Elevhälsoteamet anser att ledningen lyssnar på hälsoteamets åsikter när det gäller sociala frågor och följer deras direktiv gällande elever på elevkonferenser. De berättar att på elevkonferensen och i andra situationer är ledningen noga med att alla har sina tydliga roller, det är viktigt vem som gör vad med elevernas bästa i centrum.

En av kuratorerna anser att lagen har en hård definition på begreppet mobbning och alla de andra begreppen som skall ingå i skolors likabehandlingsplan och är orolig att detta kan ha konsekvenser för elevernas situation på skolan. Kuratorn tycker att det känns jobbigt att sitta i föräldra- barn samtal och säga att det ditt barn varit utsatt för räknas inte som mobbning utan det är något annat. Det är fortfarande inte bra att eleven blivit utsatt och vi gör det vi kan, men det är inte mobbning enligt lagens definition.

Stödenheten säger att det blir svårigheter när skolan inte uppmärksammar sådana elever som kanske har problem och inte mår så bra, för att om inte skolan uppmärksammar dem så får de inte heller reda på problematiken. Ibland kontaktar familjer enheten för att skolan inte har uppmärksammat barn eller inte riktigt förstått att de känner sig utfrysta eller har svårt med lärarna av olika anledningar. Enheten fortsätter berätta att det inte är alla skolor som har en kurator på plats, så det kanske inte är så konstigt att eleverna inte är så medvetna om vart de kan gå på skolorna. Många ungdomar vänder sig till ungdomsmottagningen för det är något

som de känner till. Det som skiljer ungdomsmottagningen och stödenheten är att till ungdomsmottagningen kan du komma som en enskild individ och ha enskilda samtal, medan till enheten kan ungdomen inte komma själv. Här finns inga enskilda samtal med bara ungdomen utan de går via föräldrarna eftersom de arbetar med hela familjen och barnets personliga nätverk för att förändra situationen för ungdomen.

Stödenheten belyser att det finns engagerad och ambitiös skolpersonal men anser att problemet ligger i att skolpersonalen har en enorm arbetsbörda i förhållande till sin arbetstid. Dessutom kan lärarna även ha privat stress och/eller press från samhället. Detta kan påverka lärarnas prestation och bemötande av eleverna i skolan. Enheten säger att det finns forskning som styrker att om lärarna lägger ner mer tid på att få eleven att känna att han eller hon kan lyckas i skolan så ökar hälsotalen i friskfaktorer:

” ... om vi får barnen att må bättre i skolan så har vi gjort jättemycket... Så det önskar jag, att det skulle belysas ännu mera. Det finns många fantastiska lärare som vill...”

Stödenheten funderar kring varför information om barnens skolsituation inte når föräldrarna och varför föräldrarna ibland inte vet att enheten finns. De uppfattar det som förvånande då de arbetar mycket med att vara i skolor och tycker då att skolorna bör veta att enheten finns för föräldrar som är bekymrade eller oroliga för sina barn. De anser att det kan bero på att många lärare är ambitiösa, vill mycket och tar tag i problematiken själva. När det inte fungerar blir lärarna frustrerade och i värsta fall förvärras situationen för eleven, istället för att stödenheten fått informationen om elevens situation och får möjlighet att agera tidigare.

En farhåga stödenheten vill benämna handlar om skolvalssystemet, eftersom skolornas ekonomi påverkas av hur många elever som går på skolan. Skolorna får pengar per elev som går i skolan, detta kan innebära att skolor inte är öppna gällande de problem som skolorna har. Det kan även påverka skolorna till att sköta problem internt och inte ta hjälp utifrån. Om svår problematik kommer ut till föräldrar och samhälle, kan det betyda att föräldrarna byter till en annan skola för sina barn eller att färre föräldrar i området söker till skolan som förstahandsval för sina barn. Extra skört är detta för de mindre skolorna som inte har plats för så många elever och behöver varje krona de får. Det är inte alla skolor i kommunen som arbetar med stödenheten. De anser att det finns fler faktorer som påverkar skolledning och lärare att lägga locket på. Först och främst när det är andra barn inblandade och dess familj/er gör att det blir svårare för skolan att hantera flödet av information och på vilket sätt de gör detta. Det handlar också om skolan som struktur och hur tydliga riktlinjer de har som skolpersonalen skall följa. Finns det inga riktlinjer så får skolpersonalen improvisera.

”Fast jag tror inte att det är rektorerna utan här tittar vi på skolministern som sitter allra högst upp, alltså det sipprar ju bara nedåt i organisationer. Så det är liksom inte rektorn vi ska hänga i det utan han eller hon har ju massa åtaganden som ska göras enligt budget och skollag och hitan och ditan, utifrån målen som skolverket sätter upp.”

5.4.3 Likabehandlingsplanen

Eleverna anser att man arbetar med likabehandlingsplanen på lektionsform i relativ hög utsträckning, dock svarade en hel del elever att skolan inte alls gör det.

Elevhälsoteamet reflekterar över att de kanske behöver vara tydligare i

Likabehandlingsplanen när det gäller arbetsgången då en lärare kränker en elev så alla vet hur man skall förhålla sig till detta och vart man skall vända sig. Många vuxna på skolan tror att eleven skall vända sig till mobbningsteamet men när sådana fall inträffar skall man gå direkt till rektorn. Samma sak gäller om en lärare känner sig mobbad av elev eller elever.

Då det gäller likabehandlingsplanen på skolorna anser stödenheten att skolpersonalen arbetar mycket med sådana frågor men att de kallar det för olika saker och sätter olika etiketter på samma problematik.

“Det ju många barn som ändå upplever att det inte funkar men det är ju också stora arbetsplatser så då är det ju också ett arbete som ständigt pågår.”

6. Analys

I detta avsnitt analyserar vi vårt insamlade empiriska material utifrån de fyra teman vi sammanfattat i vårt resultat. Mobbning, kommunikation, påverkandefaktorer utanför skolan samt strukturella faktorer. Dessa teman har vi analyserat utifrån det socialekologiska perspektivet. Vi utgår främst från Bronfenbrenners ekologiska systemteori som stöds av de andra teorierna: Social interaktionism, socio- emotionell utveckling, KASAM, stämplingsteori samt Tillys teori om beständig ojämlikhet. Samtliga teorier används för att försöka förklara hur de ungas psykosociala hälsa och situation hänger ihop. De teman vi har använt oss av går in i varandra och är sammankopplade vilket har gjort att analysen blir mer dynamisk än vad resultat delen är. Vi har valt att använda alla definitioner av trakasserier, kränkningar och diskriminerande handlingar under den gamla benämningen mobbning. Detta för att vi tycker att denna benämning sammanfattar all den sortens problematik under vad vi faktiskt tycker är just mobbning.

6.1 Mobbning – ett individ- eller struktur problem?

I vårt resultat framkommer tydliga indikationer på att det förekommer diskriminering, trakasserier och kränkningar på gymnasieskolan både mellan elever och från lärare mot elev. Tidigare forskning visar att skolorna runt om i landet påvisar brister när det handlar om att på ett strukturellt plan arbeta mot kränkande behandling. Gymnasieskolan i vår studie arbetar aktivt med att utforma en likabehandlingsplan tillsammans med eleverna och försöker låta socialt arbete genomsyra hela skolans struktur. Vi känner att det är oklart om skolan ser kränkande behandling som ett individproblem eller om de ser problematiken i ett helhetsperspektiv. I tidigare forskning har detta visat sig vara ett problem på andra skolor (Skolinspektionen, 2010:1, s. 15-31). Har man ett förhållningssätt där man anser att eleverna bär sin egen problematik så kan man missa andra tänkbara anledningar till att eleven har problem. Man förlorar då helhetsbilden av elevens problematik. Bronfenbrenner anser att olika system interagerar med varandra och även påverkar varandra, därför vill vi påvisa att helhetsbilden av individen är viktig. För att kunna sätta in rätt åtgärder för individen måste man undersöka de verkliga orsaksfaktorer som påverkar eller ligger bakom problemet. Det är viktigt att titta på var elevens problematik ligger då problemet kan röra sig om faktorer på alla eller någon av nivåerna i Bronfenbrenners ekologiska modell. Det kan röra sig om sociala-, psykologiska-, biologiska- eller socialpolitiska faktorer som samspelar med varandra. Samspelet påverkas i sin tur hela tiden utav resultatet av tidigare samspel. Detta samspel kan man likna vid den hermeneutiska spiralen. Samhällets struktur och olika sociala stödsystem har en stor påverkan på familjen och skolan och dess förutsättningar att tillgodose den unges behov (Broberg, Almqvist & Tjus, 2009, s. 42-45).

Den problematik som förekommer på skolan skiljer sig inte nämnvärt från andra skolor vilket också framkommit i tidigare forskning. Bland annat tar skolinspektionens kvalitetsgranskning upp olika faktorer som överensstämmer med vår studie. Det positiva är att många elever trivs och att trygghetsfaktorn är stor men trots detta förekommer mobbning både elever emellan och av skolpersonal gentemot eleverna. Mobbning elever emellan ses ofta som ett naturligt fenomen i elevernas vardag. De har en så kallad "tuff jargong" som man får stå ut med. Den här tuffa jargongen nämner även elever och kuratorer på gymnasieskolan. Eleverna berättar om den i enkäten vilket också bekräftas av elevhälsan på skolan och nämner att det inte är alla elever som klarar av denna tuffa jargong. I lagen om barn- och elevskyddslagen, 7§, står det att rektor samt annan skolpersonal ska vara uppmärksamma på den jargong och de beteendemönster som finns elever emellan. Vi ser en fara av att det blivit en högre tolerans vad gäller glåpord och att klimatet mellan eleverna blivit "hårt" då

ungdomar befinner sig i en identitetssökande fas. Det handlar om en fas i livet där man lär sig hantera olika situationer där identiteten skapas i interaktion med andra. Omvärldens syn på individen internaliseras till en subjektiv bild av den man är. Eriksson menar att utvecklandet av en individs identitet är en subjektiv upplevelse av verkligheten som gör att "jag är jag" (Hwang m.fl. 2007, s. 182, 205, 206). Genom samspelet med andra tar man ställning till de olika bilder man har av sig själv.

En annan fara vid denna höga tolerans kan också vara att det blir svårt att upptäcka vad som är mobbning och inte. Eftersom denna hårda jargong gör det osynligt blir upplevelsen av mobbning en subjektiv uppfattning. Om individen tar åt sig blir denna också skuldbelagd för detta och kallas "känslig". Reaktionen tillåts inte.

I SOU 2010:99 belyser de särskilt allvaret i kränkande och diskriminerande behandling och de negativa konsekvenser dessa handlingar får på den individ som blivit utsatt. Den unges möjlighet till utveckling och lärande blir starkt påverkat av dessa händelser.

Identitetsutvecklingen och självbilden är något som också har en central betydelse för individens förmåga till lärande (a.a. s. 129). Mobbning leder till att en individ blir stigmatiserad av andra individer och utesluts ur sociala sammanhang (Giddens, 2007, s. 240, 590). Antonovsky talar om att känslan av sammanhang där man upplever sitt liv som begripligt, hanterbart och meningsfullt är viktiga faktorer i upprätthållandet av ett hälsosamt liv. Om individen då får ett stödande nätverk skulle detta bidra till att den utsatta individen får resurser till sitt förfogande med vilka denne kan möta svåra situationer. Detta gäller också för att individen ska få en känsla av meningsfullhet som också kan fungera som en motivationskomponent. Antonovsky säger också att det är styrkan i KASAM hos den individ som blir utsatt som bestämmer hur följderna av de olyckliga händelserna kommer att bli. Om det som händer får negativa, neutrala eller hälsobringande effekter. Han menar också att människor med låg KASAM som haft det svårt i livet och levt under olyckliga förhållanden också räknar med att dessa olyckliga förhållanden ska fortsätta (Antonovsky, 2005, s. 42-53 & D-Wester, 2005; s. 62).

I dagens moderna samhälle med internetkommunikation och mobiltelefoner finns nu en stor öppen sfär där också mobbningen får ett utvidgat fotfäste. Stödenheten reflekterade över problematiken med internet. Det blir som två skilda världar där man ena dagen anonymt kan utsätta en annan individ för diskriminering, trakasserier eller annan kränkande behandling och nästa dag så kan dessa personer låtsas som ingenting har hänt och leka tillsammans på skolgården. Enheten belyser också en grövre problematik där även vuxna nyttjar nätet för att till exempel kommunicera ett missnöje med något barns uppträdande. Detta innebär att det då

kan skapas diskussionsgrupper som faktiskt hänger ut detta barn vilket leder till att barnet blir stigmatiserat. Barnet tas då ur sitt sammanhang och blir utpekad för sitt dåliga beteende. Detta utan att de vuxna först ser till den egentliga orsaken till barnets agerande. Enligt Goffman finns en risk i att denna stämpling som då sker blir införlivat hos detta barn vilket försvårar anpassningen till ett normalt liv. Denna stämpling innebär för individen ett tilldelat tecken på att man är underlägsen och av mindre värde (Lalander & Johansson, 2007, s. 35).

6.2 Den bristande kommunikationen

I resultatet kan vi urskilja brister med kommunikation inom skolan. Det vill säga både elever emellan och mellan skolpersonal och elever men även mellan skola och föräldrar. Det finns en diskrepans med kommunikationen mellan skola och olika enheter samt mellan skola och föräldrar. Detta kan man se genom elevernas svar i enkäten och fenomenet bekräftas också i intervjun med stödenheten. I SOU 2010:80 anser författarna att de finns stora behov av att förbättra kommunikationen mellan alla aktörer runt ungdomarna för att styrka elevernas psykosociala hälsa. Enligt Bronfenbrenner är det viktigt att interaktionen mellan olika nivåer fungerar eftersom elevernas psykiska hälsa påverkas då kommunikationen inte fungerar (Broberg, Almqvist & Tjus, 2009, s. 42-45). Det är viktigt att det finns en tillgänglighet hos skolledning och elevhälsa för att eleverna ska känna sig trygga i skolmiljön. Står inte dörren öppen jäktar ungdomen iväg till nästa punkt i sitt fullmatade schema och problemtiken byggs upp inom dem. Det handlar om trygghet i miljön, tillit till skolpersonalen och frivillighet till samtal på elevens initiativ. De kan även hamna i kläm mellan skolans aktörer om kommunikationen brister. Det kan uppstå förtroendeproblematik i onödan och det kan leda till att eleverna får svårt att påverka sin vardag. Till exempel om en skolpersonal anser att eleven bör prata med elevhälsan och eleven anser att den har pratat klart om sitt problem med skolpersonalen och inte behöver mer stöd blir denne givetvis arg när elevhälsan tar ett initiativ till ett samtal. Det blir dessutom svårt att förhålla sig till skolpersonalen och kuratorn i fortsättningen.

Vår studie visar att olika kuratorer har olika förhållningssätt gällande huruvida man skall arbeta med familjen och föräldrarna eller inte. I vissa fall kan då kommunikationen brista när det gäller att arbeta med elevernas föräldrar och övriga nätverk. Några kuratorer väljer att inte ha det samspelet med föräldrar där de också bjuder in dem till samtal, utan hellre arbetar enskilt med bara eleven. Detta förhållningssätt skapar ett synsätt där eleven äger sin egen problematik, eleven blir då särskild från kontexten i sin helhet. I rapporten, elevvård i grundskolan, finns en kritik mot elevvårdskonferenserna där personalen befrias från ansvar på

grund av denna norm att elevernas problematik är sin egen. Detta gör att problematiken blir individualiserad, det vill säga, gör eleven som bärare av ansvaret. Samtidigt så fyller eleverna på gymnasieskolan arton år i slutet av sin studieperiod och föräldrans ansvar upphör. En del elever vill kanske inte ha sina föräldrars inblandning utan vill lösa problemet själva fast elevhälsan anser att föräldrarna bör informeras. Detta blir givetvis även det, ett problem när det gäller kommunikation och tillit. Vi kan ändå se att elevhälsoteamet har en styrka i sin tillgänglighet och arbetar för ett förtroendestärkande koncept där de bland annat använder sig av enkäter gällande hälsa till alla elever som går första året. I enkäten får eleverna möjlighet att på ett enkelt sätt be om hjälp då de får en förfrågan om de önskar enskilt samtal med någon på elevhälsan. De gör sig också tillgängliga genom att ha sina dörrar öppna och samarbetar med personal på skolan där de också når ut till eleverna och visar att de finns. De har även blivit ett starkt team med barnens bästa i fokus genom att de kommunicerar med varandra om arbetsfördelning och har tydliga roller med vem som ansvarar för vad. Här anser vi att de har kommit långt och att andra skolor bör ta efter deras tillgänglighet, rolltagande och kommunikation internt. Allt kan givetvis förbättras, framför allt kommunikation mellan lärare och elevhälsan där vi upptäckt tydliga brister från elevernas egna svar att döma från enkätundersökningen och de personliga breven.

Stödenheten har ibland i samtal med föräldrarna noterat att föräldrarna är upprörda över att de inte får tillräcklig information från skolan då ett problem uppstått. När föräldrar tappar förtroende för skolan påverkar det även eleverna att tappa förtroende. På så sätt kan det också bli värre för elever då missförstånd uppstår på grund av dålig kommunikation. Föräldrar går ut på nätet och försöker lösa situationen själva vilket kan leda till ryktesspridning som i sin tur skapar onödiga problem. Detta kan undvikas om skolan kan samarbeta med föräldrarna i frågan. Det är viktigt att skapa samsamarbetsstrukturer runt omkring barnet utanför skolan med skolan. Stödenheten berättar om att det finns kommuner som har ett samverkansområde utanför skolan där olika professioner utan sambördes prestige och makthierarkier kan samverka för barnens bästa. Samtidigt kan vi läsa i socialstyrelsens lägesrapport 2011 om att endast var fjärde kommun har samverkansavtal mellan exempelvis barn- och ungdomspsykiatri, barnhälsovård, polis och skola (s. 103-104). I och med detta går vi vidare till utanförstående faktorer som påverkar elevernas psykiska mående inom skolans sfärer. Man kan tydligt se att samarbete har stor betydelse för elevernas hälsa. Ahrén poängterar också vikten av att kommunikationen behöver bli bättre mellan skola och föräldrar. En större delaktighet behövs när det gäller barnens skolgång och saker som händer i skolan (SOU 2010:80, s. 36-46).

Detta problem kan man även se i andra länder (Beveridge, 2005, s. 63, 103).

Våra informanter i stödenheten tog också upp frågan om mobbning på nätet och att det är som "separata världar" som både skolor och föräldrakåren borde samarbeta kring på olika sätt. De anser att det är svårt för skolorna att klara dessa problem själva och behöver i mycket högre grad ta hjälp utav föräldrar.

"Man klarar det inte själv, man behöver andra och göra ihop."

6.3 Relationer och stress

Olika bakomliggande orsaker kan ligga till grund för att en ungdom mår dåligt och har problem. Stödenheten möter ofta problem som handlar om oro, stress, trassliga relationer eller att den unga inte mår bra i sin hemsituation. Detta kan leda till att eleven tar med sig sin problematik in i sin skolsituation. Eleven förmår inte hänga med i undervisningen eller så uppstår sociala problem med kamrater. Likaså kan eleven bära med sig problem in i hemmet om denne har problem i skolan. Den negativa situationen för den unge kan resultera i inåtvända problem som ångest, oro eller utåtagerande beteendeproblem. Forskning visar att det har blivit allt vanligare bland unga med nedstämdhet, sömnproblem, stress och oro vilket visas i SOU 2006:77. Här tar de bland annat upp den psykologiska definitionen av stress som innebär att individen känner stress då hon upplever att krav från omgivningen överstiger den egna förmågan. Den vardagliga definitionen inbegriper frustration och press med en känsla av att inte hinna med det man borde. Risken finns då att denna stress kan leda till psykisk ohälsa (s. 27-29).

Studier har visat ett samband mellan frekventa negativa händelser under uppväxtåren och psykisk ohälsa. En ogynnsam utveckling i unga år påverkar starkt individen under resten av dennes liv. Därför är det av största vikt med insatser och stöd vid ett tidigt stadium i den ungas liv (SOU 2006:77, kap.9). Föräldrastöd och kontakten med föräldrarna är av stor betydelse för den unges utveckling och hälsa. På grund av detta bidrar kommuner och landsting med olika metoder och stöd för föräldrar i deras föräldraförmåga. Vid vår intervju med stödenheten kom denna diskussion också upp, en av våra informanter talade mycket om föräldranärvaro och vikten av relationer för den unge. Bra föräldraförmåga och relationer i hemmet kan vara en stor friskfaktor. Det är också deras huvudsakliga arbete att få familjerelationerna att fungera genom att få ihop föräldrar och barn. Vidare talar de om relationer som en av de mest betydelsefulla grundstenarna i barns tillvaro. Mead menar att sociala relationer påverkar våra val och de vi väljer att vara i samspelet med andra människor. Individen påverkas och förändras genom interaktionen med andra människor (Giddens, 2007,

s. 40). Detta sociala samspel har stor betydelse för våra uppfattningar och föreställningar. Det är därför viktigt att lärare och andra vuxna bemödar sig om att hitta relationen till den specifika individen för att kunna se helheten kring individen och det som är viktigast. Att bli sedd, hörd och bekräftad kan också hjälpa den enskilde individen att få en ökad motivation och vilja som i sin tur kan medverka till KASAM för personen ifråga (D-Wester, 2005, s. 62).

Vikten av detta samspel med nätverket kring den enskilda individen kan vi återigen se i Bronfenbrenners ekologiska modell. När de olika systemen runt den enskilde samverkar så kan helhetsbilden runt individen också bli tydligare vilket kan leda till att rätt insatser och hjälp kan sättas in där det bäst behövs (Broberg, Almqvist & Tjus, 2009, s. 66). Beveridge använder sig av Bronfenbrenners ekologiska modell när hon beskriver samarbetet mellan skola och familj och föräldraförmåga och hur betydelsefull interaktionen mellan de olika systemen är för barns utveckling och lärande. Om kommunikationen mellan skola och hem fungerar bra leder detta till att rätt insatser kan göras i tid så individen kan få det stöd denne är i behov av (Beveridge, 2005, s. 1,7).

Vårt samhälle går idag mot en allt större individualisering och differentiering. Tillvaron ändras i snabbare takt vilket innebär att individer ideligen måste omorientera sig. På frågor om stress uppger ungdomarna själva att de har många krav som de upplever att de måste leva upp till (SOU 2006:77, kap 9). Elevhälsoteamet på gymnasieskolan bekräftar också detta när vi under intervjun kom in på frågor gällande den press som finns på ungdomar i dag. Deras vardag innebär ofta ett fullmatat schema med social press från samhälle och kompisar. Ofta är också ungdomarna fullbokade med aktiviteter och extra arbete. Med den attityd och höga konkurrens som råder i samhället idag uppger ungdomarna en känsla av att "man ska vara allt och klara allt". Elevhälsoteamet nämner också denna press med något de har märkt hos eleverna som de kallar "duktig pojke-/ flicka syndrom". Det handlar om att eleverna känner en enorm press på sig att vara duktiga och bäst på det de gör.

Den mångfald av de olika livsmöjligheter vi har idag medför högre krav och förväntningar på ungdomarna då utbudet är stort och individen själv har frihet att utforma sitt liv. Den ökade differentieringen medför också en mindre förutsägbarhet som kan skapa en känsla av ovisshet. I SOU 2006:77 menar man att denna mångfald av möjligheter och val också kan betraktas som en källa till stress och psykisk ohälsa. Det ligger också på skolans ansvar att utveckla kompetenser som kan motsvara detta utökade krav i dagens moderna samhälle. Elevernas kompetens och utveckling är också beroende av relationerna till lärare och annan personal på skolan, därför är det också viktigt att skolan har personal som uppfyller de krav på kompetenser som kan möta alla sorters problematik som kan uppstå idag.

Något en av våra informanter i stödenheten också påpekade:

“Jag kan tycka att det som är tufft idag är att eleverna mer ska anpassas till skolan än att skolan ska anpassa sig till eleven.”

Elevhälsoteamet på gymnasieskolan påpekar att det också blivit vanligare med diagnoser. Många remisser har skrivits då det har handlat mycket om koncentrationsproblematik, svårigheter med kompisrelationer, dyslexi eller andra problem och så visar det sig att personen i fråga har en diagnos. I Backlunds rapport finns statistik som visar på att fler pojkar än flickor anses ha psykosociala problem och i högre grad får neuropsykiatriska diagnoser. De eleverna behöver så tidigt som möjligt bli sedda och få stöd i form av rätt specialpedagogiska åtgärder (Backlund, 2007, s. 26-29). I skolkuratorns arbete ingår att göra en kartläggning av varje enskild elev. En social bedömning ska ingå i den individuella utvecklingsplanen där kuratorn också ska medverka till att eleven får stöd för sin sociala och emotionella utveckling. För att elevens skolsituation ska fungera är det viktigt att få en helhetsbild av individens behov och situation. Detta är också viktigt för att olika instanser ska kunna samverka vid eventuella stödinsatser. Om elever ska kunna få en pedagogik som är anpassad utifrån deras specifika individuella behov är det också viktigt att denna kartläggning av varje elev görs. Detta är också av betydelse för att man ska kunna fånga upp de elever som är i behov av särskilt stöd och inte “missa någon” (D-Wester, 2005, s. 45).

6.4 Den ojämlika strukturen

Av enkätsvaren att döma så mobbar huvudsakligen de vuxna ungdomarna på skolan. Färre svar berör mobbning elever emellan. Samtidigt kan vi inte med säkerhet veta om detta är ett heltäckande problem på den skolan vi undersökt på grund av att mindre än hälften av eleverna på gymnasieskolan har svarat på enkäten. Totalt svarade niohundra av två tusen elever på enkäten och vi kan inte dra några slutsatser om den grupp elever som inte har svarat. Trots detta är det oroväckande att det finns elever på gymnasieskolan som beskriver att de mobbats av skolpersonal överhuvudtaget. Skolinspektionen ser allvarligt på de kränkningar som kommer från personalen då ungdomarna befinner sig i en beroendeposition gentemot lärarna som är i en maktposition (Skolinspektionen, 2010:1, s. 15-31). Tilly talar om kategoriella par där en betydelsefull social gränslinje särskiljer en grupp från en annan. Inom institutionen uppstår en ojämlikhet då en grupp, det vill säga lärarna, har tolkningsföreträde över eleverna eftersom lärarna är den grupp som bestämmer över resurserna (Tilly, 2004, s. 18-22 & 86-95). I detta fall handlar resurserna om tid, lärandemål, lektionsform, pedagogik och så vidare.

Denna ojämlikhet är kopplad till strukturen i organisationen där den förstärks och återupphålls genom det samspel som pågår mellan lärare och elever.

Skolinspektionens kvalitetsgranskning av skolors arbete vid trakasserier och kränkande behandling nämner en låg vuxennärvaro då eleverna inte har någon schemaläggning. Till exempel när de är på rast, i omklädningsrummet till gymnastiken eller i matsalskön. Skolinspektionen är tydlig med att det är de vuxna som är ansvariga när det gäller att motverka eller förhindra mobbning.

Skolinspektionen tar även upp förtroendeproblematik hos eleverna för de vuxna. I vårt resultat kan man också tydligt se att många elever saknar förtroende för skolpersonalen.

Enligt elevhälsoteamet har det inte förekommit någon anmälan till deras mobbingteam på två terminer. Trots det beskriver eleverna i sina berättelser om att de upplevt mobbning det senaste året. Detta indikerar att eleverna väljer att försöka lösa sin situation själva hellre än att vända sig till personalen på skolan. Många uppgav också att de inte vet var de ska vända sig om problem skulle uppstå. Här menar skolverket att skolorna missar ett ypperligt tillfälle att implementera sin värdegrund då det i mötet mellan skolpersonal och elev finns en chans att påverka situationen. Skolverket menar också att de flesta skolor har rutiner kring mobbning men att problemet ligger i implementeringen av dessa rutiner (Skolinspektionen 2010:1, s. 15-31). Även om gymnasieskolan i vår studie har goda intentioner och arbetar aktivt med denna problematik så kan vi se brister gällande detta i vårt empiriska material. Skolverkets granskning belyser också att vuxna vänder ryggen till i känsliga lägen och att arbetet bedrivs utifrån de vuxnas förhållningssätt och perspektiv. Även en gemensam hållning efterfrågas när det gäller att arbeta proaktivt (a.a.). Här kan vi se att vår studies gymnasieskola är på god väg genom att deras elevhälsoteam har ett bra samarbete sinsemellan med tydlig struktur och fördelning gällande olika ansvarsområden. Elevhälsoteamets intention är att sociala frågor ska genomsyra hela verksamheten. De anser att de har en hög status och på grund av att de är ett starkt team så kommer säkert deras intention att införlivas.

Stödenheten beskriver ett "hårt klimat" på skolorna och ett förhållningssätt där eleven ska anpassas till skolan trots att skolan borde anpassa sig efter eleven och dennes behov.

"Det skulle jag önska var skillnad att var och en elev skulle få mycket, mycket större möjlighet att bli sedd och bli bekräftad och få den individuella hjälpen."

När det gäller detta belyser kvalitetsgranskningen att självreflektion ofta saknas från personalens sida över sina värderingar, normer och egna förhållningssätt. Detta leder till en ovisshet om vilket arbetssätt som ska gälla och vilket språkbruk som är normalt och

acceptabelt eller inte borde vara acceptabelt (a.a.). Elevernas upplevelse av hur skolan hanterar problem visar på en brist i tillit och förtroende:

*“Det var först när jag fick ett utbrott, som läraren reagerande och tog med mig till rektorn, som skickade mig vidare till kuratorn på skolan.” Samt:
“Skolan kan hjälpa genom att VÅGA AGERA och REAGERA. Många lärare gör INGENTING! Dom ser, dom SER, och HÖR, men dom SKITER I TOTALT, låter det gå.”*

En elev uttryckte ett önskemål om att lärarna borde ges utbildning i problematiska frågor som mobbning och förhållningssätt gentemot eleverna. Det borde läggas resurser på att ge lärarna en större kompetens och kvalifikation i att bemöta de psykosociala problem som kan uppstå. I SOU 2010:80 skriver Ahrén om vikten av att lärarna själva arbetar för att vara tydliga i sin pedagogik och utveckla sitt ledarskap. De behöver ge en sund återkoppling till eleverna och anstränga sig för att skapa goda relationer. Hon poängterar att vidareutbildning och kompetensutveckling för lärare och rektorer behövs. Vi anser att det är viktigt att lärarna som arbetar nära eleverna får de redskap och verktyg som behövs för att fjärma sig från sin maktposition för att inte gå till personangrepp. Då de inte har verktyg kan det lätt gå överstyr och läraren använder sig då av olika maktmedel för att stävja gruppen. Horton i sin avhandling förespråkar en dialoginriktad pedagogik för att mobbning inom skolan ska minska, samt en lyssnande lärare som släpper på disciplinen och minskar på den strukturella maktobalansen (Horton, 2011, s. 182-200).

Den hårda definitionen av mobbning och andra begrepp i Likabehandlingsplanen som definieras av lagen kan leda till problem då detta förstärker maktojämlikheten i det kategoriella paret lärare/elev. Vi menar då att den som är i maktposition bestämmer hur den utsatta blivit utsatt. I stället borde den utsatta ha tolkningsföreträde när det gäller att definiera vad han/hon blivit utsatt för. Här kan man dra paralleller med andra som har ett maktövertag. Vi vill här ge ett exempel som handlar om när någon utdelar ett slag. Denne person är inte medveten om hur hårt slaget faktiskt känns för den utsatte. Lika lite är mobbaren medveten om hur det känns för den mobbade. Därför kan en kurator säga till en elev att denne inte har blivit mobbad trots att eleven upplever detta och själv anser sig ha blivit mobbad. Här behövs en utveckling av begreppen från mikroperspektiv, det vill säga individens känsloperspektiv. Vid bemötandet av denna individ är det viktigt att dennes åsikter och känsloliv får komma fram. Att bli sedd och tagen på allvar skapar en känsla av meningsfullhet för individen och kan då bidra till KASAM (D-Wester, 2005, s. 62).

Skolan behöver bli bättre på att på ett strukturellt plan öka kommunikationen mellan alla aktörer som är runt eleverna. Här anser vi att det behövs riktlinjer från politisk nivå samt att alla skolor behöver ett starkt skolhälsoteam som arbetar med barnens bästa i fokus. Vikten av

detta kan vi också se i Bronfenbrenners ekologiska modell. Stödenheten belyser att det finns engagerad och ambitiös skolpersonal men att det samtidigt finns en problematik inom systemet som innebär en hög arbetsbelastning på lärare och lite tid för varje elev. Lärarna har inte så stort handlingsutrymme när det gäller sociala frågor eftersom de ska koncentrera sig på lärandemålen i skolplanen. Dessutom kan lärarna ha privat stress och/eller press från samhällets normer som handlar om hur en lärare bör vara. Alla dessa faktorer påverkar kvaliteten på lärarnas arbete gentemot eleverna. Om lärarna fick mer tid för varje elev och klasserna var mindre skulle elevernas psykiska hälsa förmodligen bli bättre (2010:80).

Stödenheten nämner en problematik vad gäller skolvalssystemet som är viktigt att ta hänsyn till när det gäller barn och ungas psykosociala hälsa. Eftersom skolorna får pengar per elev som går i skolan så kan detta påverka öppenheten mot omvärlden när det gäller de interna problem som florerar på skolorna. Det här kan även ha att göra med varför inte alla skolor i den aktuella kommunen samarbetar med stödenheten utan själva väljer att lösa sin egen problematik. Vi kan se en problematik i detta då både elevhälsoteamet och stödenheten har påtalat att skolpersonal uppnår ett mindre bra resultat när de själva försöker lösa problemen. Stödenheten anser att det finns fler faktorer som påverkar skolledning och lärare att lägga locket på. Bland annat handlar det om strukturen i organisationen och tydligheten i de riktlinjer personalen ska följa. Finns inga tydliga riktlinjer får de improvisera. En av våra informanter i stödenheten menar att det här också handlar om strukturen på högre nivå. Politiska beslut och resurstilldelningar bestämmer i allra högsta grad hur de enskilda organisationerna fungerar.

Tillys beständiga ojämlikhet finns inbyggt från grunden i skolans struktur eftersom skolans roll har varit att kontrollera barns beteende och se till att eleverna följer skolans olika normer och regler (Backlund, 2007, s. 31 & Tilly, 2004, s. 18-22). I dagens samhälle där ungdomar är väl förtrogna med sina egna rättigheter vill elever bli behandlade med respekt och ha medbestämmande över sin vardag. Av kommentarerna i enkätundersökningen samt de personliga breven påtalar eleverna denna ojämlikhet. De ser sin chans till att kommunicera den maktojämlikhet som finns inom skolans organisation. Tack vare att skolans tillgänglighet är en trygghetsfaktor får vi bli delaktiga i deras tankar. Samtidigt vågar de påtala sin situation gällande vissa lärare på skolan. Kan hända är det så att när eleverna i skolan får mer makt så minskas lärarnas och lärarna har svårt att få eleverna att följa de normer och regler som finns i skolan. Eleverna vill själva styra sin vardag och gör små revolter i klassrummen.

6.4.1 Likabehandlingsplanen

I enkäten svarade en hel del elever att man inte arbetar med likabehandlingsplanen på lektionsform i så hög utsträckning som skolan borde göra enligt de rapporter som vi har tagit del av. Skolhälsosteamet reflekterar över att likabehandlingsplanen på gymnasieskolan behöver vara tydligare när det handlar om arbetsgången då skolpersonal kränker en elev. Detta är nödvändigt för att säkerställa gemensamma riktlinjer som gäller för alla. Vad gäller likabehandlingsplanen så anser stödenheten att skolpersonalen arbetar mycket med sådana frågor men att de kallar det för olika saker och sätter olika etiketter på samma problematik. En del skolor arbetar mer med anti-mobbningsprogram och i vissa kommuner görs en stor satsning för det psykiska måendet.

Skolverket gjorde undersökningar när det gäller anti-mobbningsprogram och kom då fram till att inget av dessa program fungerade på ett tillfredställande sätt (Skolverket, 2011, s. 208).

När vi tog upp denna fråga med stödenheten om vad de ansåg om detta svarade de att modellerna är beroende av vilka som utövar dem och hur de gör det. Man kan inte frånga det faktum att vi gör på olika sätt därför att vi är olika.

7. Slutsatser

Syftet med vår uppsats har varit att öka kunskapen om ungdomars psykosociala hälsa, de faktorer som påverkar den, samt skolans arbete för att motverka diskriminering, trakasserier och kränkande behandling. Med utgångspunkt från vår insamlade empiri har vi genom analys och tolkning kommit fram till följande slutsatser.

1. När det gäller mobbning är det vanligare att detta förekommer av skolpersonal mot elev. Mobbning mellan eleverna förekommer på platser där inga vuxna är närvarande eller så är denna närvaro låg. Det förekommer att vissa elever tycker att personalen "sticker huvudet i sanden" och att detta bör åtgärdas genom vidareutbildning. För att dessa elever ska fångas upp bör elevhälsan fortsätta med de enkäter som förstaårseleverna får fylla i men de bör också följas upp nästföljande år för att säkerställa elevernas hälsa. Den sociala kontexten runt eleven kan förändras under ett år.
2. En annan slutsats är att samverkan och kommunikation är avgörande för att få klarhet i alla aspekter runt eleven. Detta gäller all personal runt eleven, att våga fråga och ta tag i problemet. I lagen står det tydligt att ansvaret ligger på skolpersonal och ledning, därför är det viktigt att man utarbetar tydliga riktlinjer för hur detta ansvar ska

manifesteras i skolmiljön. Samverkan är också viktig för att hela kontexten runt eleven ska synliggöras. Detta för att insatser och åtgärder ska kunna utformas utefter individuella behov. För detta ändamål krävs en hög flexibilitet och kunskap hos elevhälsopersonalen och ledningen på skolan. För att möjliggöra detta skulle kommunen behöva sätta in resurser att använda vid svåra situationer. Dessa resurser ska sedan redovisas för att åskådliggöra vad pengarna använts i för syfte.

3. Ytterligare en slutsats handlar om att svårigheter verkar förekomma som ligger i att implementera ett ömsesidigt förhållningssätt gentemot eleverna. Den traditionella hierarkiska maktstrukturen där läraren har en maktposition gentemot eleverna som befinner sig i en beroendeposition existerar fortfarande i vårt moderna samhälle. Ett "vi-mot-dem" tänk uppstår både vad gäller lärare gentemot elever och ledningen i relation till föräldrar. Detta förhållningssätt ligger i skolans struktur och skapar förtroendeproblematik. Detta leder också till brister i kommunikation och samverkan vilket betyder att man återigen missar helhetsperspektivet. För att elever ska få en känsla av sammanhang är det viktigt att de känner att de blir sedda, respekterade och hörda. Detta är viktigt för den unges utveckling men även för att kunna uppnå lärandemålen. Skolan utformar likabehandlingsplanen utifrån sina egna individuella normer och regler istället för att förhålla sig till en gemensam metod. De använder sig också utav olika anti-mobbingsprogram som skolverket faktiskt har påpekat inte fungerar tillräckligt bra. När man använder sig av olika metoder är det viktigt att det finns en medvetenhet om att vi är olika individer med egna tolkningar utifrån vilka vi är. På grundval av detta borde skolorna ha en lag som ska gälla för alla. Här krävs ett evidensbaserat arbete för barnets bästa i centrum.

8. Avslutande diskussion

Gymnasieskolan i vår studie försöker att förändra gamla mönster i sin skola. Genom sitt starka hälsoteam kan det påverka elevernas psykiska hälsa och skolsituation. Det är svårt att komma åt de maktstrukturer som finns i skolan då förhållningssätt och normer är så hårt cementerade. Mobbning som förekommer mellan ungdomar kan vuxna eventuellt lättare förhålla sig till genom att förlita sig på mobbingteam, anti-mobbingsprogram och likabehandlingsplan. Detta förhållningssätt kan vara en lösning för problemet men egentligen betyder det att man som vuxen fränsäger sig ansvaret. Istället leder detta till att eleverna blir mer utsatta och ensamma medan skolan kan marknadsföra sig som en skola som är emot

mobbing. All skolpersonal och ledning måste ta ett gemensamt ansvar. De bör samarbeta tillsammans med eleverna för att implementera en gemensam värdegrund och ett förhållningssätt med barns bästa i fokus som skapar bättre förutsättningar för ett förändringsarbete på mikronivå, internt i strukturen där allas röster är lika mycket värda. Skolan borde istället vara mer serviceinriktad med ett barnperspektiv i fokus. Barnen ska lära sig utifrån sina egna individuella förutsättningar och behov. Lärares uppgift är att guida, bemöta eleven samt att hjälpa eleven att hitta sina inneboende egenskaper. I skollagen står det att läroplanen ska anpassas efter elevernas individuella förutsättningar men istället är det eleverna som får anpassa sig till skolan. Dagens moderna samhälle med individualisering och differentiering ställer högre krav på oss medborgare. Vi får en allt större press på oss att prestera och tillgången till fria val gör att ungdomar idag har fler krav på sig. Denna modernisering ställer högre krav på skolan och dess kompetens. Därför är det ännu viktigare att skolan ska fungera som en trygg hamn för eleverna där de får all den hjälp och det stöd de behöver.

Skolan bör se föräldrar och elever som en tillgång istället för att ha ett "vi-och-de" perspektiv. Skolorna måste våga öppna upp och bli helt transparenta för att ett fullgott samarbete ska fungera. Det är lättare att lita på någon om "alla kort ligger på bordet". Frågan är om skolan är beredd att se elever och föräldrar som jämlika samarbetsparter och släppa på sitt maktövertag?

Då det finns en likabehandlingsplan är det viktigt att alla på skolan ska förhålla sig till det som står i denna. Det ska inte finnas några skillnader då detta lätt leder till kryphål där man tänjer på regler och riktlinjer. I lagen står att alla skolor ska ha en likabehandlingsplan. Eftersom skollagen är en ramlag så blir konsekvensen att skolorna utformar sin likabehandlingsplan utifrån sina egna tolkningar av de riktlinjer som finns. Det positiva kan vara att det blir en individuell plan för varje skola men det negativa är att ledningen får ett utrymme för att bestämma vad de anser är viktigt. Vems bästa hamnar då i fokus, skolans yttre fasad eller barnens?

Vi anser att det bör forskas mer på lärarnas förhållningssätt i skolan så att kränkningar mot elever från skolpersonal upphör.

9. Referenslista

9.1 Litteratur

- Ahrén, J. (2010). *Skolan och ungdomars psykosociala hälsa*. Stockholm: Fritze.
- Andersson, G., Pösö, T., Väiaänwn, E., Wallin, A. (2002). School social work in Finland and Other Nordic Countries: Cooperative Professionalism in Schools. I Huxtable, M. & Blyth, E. (red.) *School social work worldwide* Washington: NASW Press.
- Antonovsky, A. (2005). *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och kultur
- Backlund, Å.(2007). *Elevvård i grundskolan: resurser, organisering och praktik*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet, 2007
- Backman,J. (2008). *Rapporter och uppsatser*. 2., uppdaterade [och utök.]. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Beveridge, S. (2005). *Children, families and schools: developing partnerships for inclusive education*. New York, NY: RoutledgeFalmer.
- Blyth, E., & Cooper, H. (2002). School social work in the United Kingdom: A key role in social inclusion. I Huxtable, M., & Blyth, E. (Red.). *School social work worldwide*. Washington: NASW Press.
- Broberg, A., Almqvist, K., & Tjus, T. (2009). *Klinisk barnpsykologi: utveckling på avvägar*. Stockholm: Natur och kultur
- Bryman, A. (2001). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 1. uppl. Malmö: Liber ekonomi.
- Colnerud, G., & Granström, K. (1995). *Respekt för lärare: om lärarens professionella vertyg-yrkesspråk och yrkesetik*. Stockholm: HLS förlag.
- Costable, R., Massat, C.R., Mc Donald, S., & Flynn, J.P. (2006). *School social work Practice, Policy and Research*. Chicago: Lyceum books.
- Dalen, M. (2008). *Intervju som metod*. 1. uppl. Malmö: Gleerups utbildning AB.
- D-Wester, Y. (2005). *Socionomen i skolan*. 1. uppl. Stockholm: Förlagshuset Gothia AB.
- Giddens, A. & Griffiths, S. (2007). *Sociologi*. 4., omarb. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Hernandez Jozefowicz, D.M., Allen-Meares, P., Piro-Lupinacci, M.A & Fischer, R.(2002). School social work in the United States: A Holistic Approach. I Huxtable, M., & Blyth, E. (Red.). *School social work worldwide* Washington: NASW Press.
- Hjern, A. (2009). Ungdomars hälsa. I M Danielsson, M Berlin, I Heimerson & M Talbäck (Red). *Folkhälsorapport 2009* (s. 69-112). Stockholm: Socialstyrelsen.
- Hjörne; E. (2004) *Excluding for inclusion? Negotiating school careers and identities in pupil welfare settings in the Swedish school*. Göteborg: Acta Univeritatis Gothoburgensis.
- Huxtable, M., & Blyth, E. (2002) *School social work worldwide*. Washington: NASW Press.
- Hwang, P. (red.) (2007). *Vår tids psykologi*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Kungliga vetenskapsakademin (2010). State of the science konferens uttalande. *Skola, lärande och psykisk hälsa*. Stockholm: 26-28april.
- Kungliga vetenskapsakademin (2010). State of the science konferens uttalande. *Trender i barns och ungdomars psykiska hälsa i Sverige*. Stockholm: 12-14 april.
- Lalander, P., & Johansson, T. (2007). *Ungdomsgrupper i teori och praktik*. 3. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, S., Lilja, J., & Mannheimer, K. (red.) (2005). *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Ljungström, K. (2006). *Mobbing: om och kring Farstametoden och trobbing om problem som inte är mobbing*. 1. uppl. Johanneshov: Ordskällan/Pedaktiv AB.
- Lundén, A. & Näsman, E. (1980) *Elevvård- till vems bästa: en sociologisk närstudie av beslutsfattandet i en grundskolas elevvård* =[The care of the school child – to whose

- advantage?]* : [a close sociological study of decision-making in the care of the pupils at a comprehensice school]. Diss. av båda förf. Uppsala: Univ.
- Sipilä-Lähdekorpi, P. (2004) "Hirveeti tekijänsä näköistä": Koukukulukuraattorin työ peruskoulun yläluokilla. Tampere: University of Tampere, Department of Social Policy and Social Work.
- Sohlberg, B-M., & Sohlberg, P. (2009). *Kunskapens former: vetenskapsteori och forskningsmetod. 2.*, [kompletterade och utvidgade] uppl. Malmö: Liber AB.
- Skolverket (2009). *Barn och elevskyddslagen i praktiken*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2011). *Utvärdering av metoder mot mobbning*. Stockholm: Skolverket.
- Skolinspektionen (2010). *Skolors arbete vid trakasserier och kränkande behandling*. Stockholm: Skolinspektionen.
- Socialstyrelsen. (2010). *Att mäta kvaliteten i skolhälsovårdens/elevhälsas arbete med psykisk ohälsa*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. (2011). *Lägesrapport 2011- Hälsa- och sjukvård och socialtjänst*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. (2010). *Metoder som används för att förebygga psykisk ohälsa hos barn – En nationell inventering i kommuner och landsting*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- SOU 2004:50. *Skolans ansvar för kränkning av elever*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- SOU 2006:77. *Ungdomar, stress och psykisk ohälsa. Analyser och förslag till åtgärder*. Stockholm: Fritze.
- SOU 2010:99. *Flickor, pojkar, individer: om betydelsen av jämställdhet för kunskap och utveckling i skolan: slutbetänkande*. Stockholm: Fritze.
- Statens folkhälsoinstitut.(2011). *Kartläggning av psykisk hälsa bland barn och unga: resultat från den nationella totalundersökningen i årskurs 6 och 9 hösten 2009*. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.
- Sundell, K. & Colbiörnsen, M. (1996) *Hand i hand: samhällets stöd och hjälp till elever med psykosociala behov*. Stockholm: Stockholms socialtjänst.
- Thorne-Beckerman, A. (1999) *Postmodern organizational analysis: An alternative framework for school social workers*. *Social Work in Education* 21:177-189.
- Thurén, T. (2007). *Vetenskapsteori för nybörjare. 2.*, [omarb.] uppl. Stockholm: Liber.
- Tilly, C. (2004). *Beständig ojämlikhet*. Lund: Arkiv förlag.
- Westling Allodi, M. (2010). *Pojkars och flickors psykiska hälsa i skolan: en kunskapsöversikt*. Stockholm: Fritze.
- Wulfers, W. (2002) *School social work in Germany: Help for Youth in a Changing Society*. I Huxtable, M., & Blyth, E. (Red.). *School social work worldwide* Washington: NASW Press.

9.2 Lagrum

www.lagrummet.se

SFS 1985:1100 *Skollagen*

SFS 2010:800 *Nya skollagen*

SFS 2008:567 *Diskrimineringslagen* (Elevskyddslagen ersättes med diskrimineringslagen 2008:567)

SFS 2006:1083 *Lagen om Likabehandlingsplan*

FN:s barnkonvention

FN:s konvention om medborgliga och politiska rättigheter

SFS 2006:67 *Lagen om förbud mot diskriminering*

SFS 2003:460 *Lagen om etikprovning*

9.3 Elektroniska källor

<http://www.skolinspektionen.se/sv/Tillsyn--granskning/Flygande-tillsyn/Elevhalsa/>

<http://www.skolinspektionen.se/Documents/Regelbunden-tillsyn/flygande%20tillsyn/elevhalsa-resultat.pdf>

Skolverket. (2003). *Olikas lika värde*. Hämtad från:

www.skolverket.se/2.308/2.402/2.422/olikas-lika-varde-1.53325

Horton, Paul (2011) *School bullying and power relations in Vietnam*. Hämtad från

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-70540>

Skolverket. (2010). *Elevhälsan i skollagen*. Hämtad från:

<http://www.skolverket.se/publikationer?id=2477>

<http://www.regeringen.se/sb/d/12465/a/154948>

<http://codex.vr.se/forskninghumsam.shtml>

www.unicef.se

9:4 Bild på modell

Bild på Bronfenbrenners modell hämtad från:

<http://beacon.wharton.upenn.edu/remurphy/2008/05/moving-towards-a-systemic-view/>

10. Bilagor

10.1 Bilaga 1. Informationsbrev e-post

Vi är två socionomstudenter på Ersta Sköndal högskola som nu skriver vår c-uppsats. Vår studie är inriktad mot skolan och det övergripande syftet med vår undersökning är att öka kunskapen kring elevernas psykiskosociala mående samt deras behov för utformandet av likabehandlingsplanen.

Vi vill gärna träffa några av er för en intervju om ni har möjlighet. Vi är intresserade av era erfarenheter, tankar och åsikter. Frågorna kommer att beröra:

- Varför man vänder sig till er, vad är er roll?
- Vilka problem eller bekymmer ni uppmärksammat? Vilka behov finns?
- Förslag på åtgärder eller förbättringar för att främja elevernas hälsa i skolan.
- Samarbetet mellan skola, familj och aktuella enheter som berörs i förhållande till problematiken.

Hoppas på fortsatt samarbete. Tack på förhand!

Med vänliga hälsningar

Shantal Eriksson & Marie Holst

10.2 Bilaga 2. Samtyckesbrev

Vi heter Shantal Eriksson och Marie Holst. Vi kommer från Ersta Sköndals högskola och läser sjätte terminen på Socionomprogrammet med inriktning mot etik och livsåskådning. Vi arbetar med att skriva vår C-uppsats och är tacksamma över att du bestämt dig för att hjälpa oss genom att ställa upp på en intervju/fokusgrupp. Vi vill även påminna dig om att ditt deltagande är frivilligt och att du när som helst under studiens gång har rätt att återta ditt samtycke.

Det övergripande syftet med vår uppsats är att öka kunskapen kring elevernas psykiska mående för utformandet av likabehandlingsplanen år 2012.

Vi kommer inte att ha med ditt namn då du medverkar anonymt i vår studie. Det insamlade materialet kommer bara att användas till vår C-uppsats och kommer att vara tillgänglig för allmänheten på Ersta Sköndals högskolebibliotek i Sköndal.

Tack för din medverkan!

Har du några frågor eller funderingar är du välkommen att kontakta oss:

Shantal Eriksson, Mobil: 0763-xx xx xx, E-post: shantal.eriksson@student.esh.se

Marie Holst, Mobil: 070-xxx xx xx, E-post: marie.holst@student.esh.se

Ort och datum

Namnteckning

10.3 Bilaga 3. Intervjuguide, fokusgrupp elevhälsan på gymnasieskolan

Vilka problem har eleverna på gymnasieskolan som hälsoteamet behöver adressera?

1. Förslag på åtgärder, diskussion
2. Hur gör ni för att fånga upp alla elever som är i behov av stöd?
3. Hur får ni vetskap om de verkliga problem som finns

Hur tycker ni att likabehandlingsplanen fungerar i praktiken?

1. Diskussion
2. Anser ni att planen överensstämmer med elevernas psykologiska behov?
3. Hur, varför och på vilket sätt?

Vilka psykosociala problem möter ni i er profession? Förslag på åtgärder,

1. Diskussion

Hur fungerar samarbetet mellan er och andra externa enheter samt med ungdomarnas familj?

1. Diskussion

10.4 Bilaga 4. Intervjuguide, stödenheten

- **Berätta lite om er roll i ungdomarnas liv och på vilket sätt ni jobbar?**
 - Diskussion
- **Vilka problem möter ni i er profession?**
 - Diskussion, åtgärder m.m
- **Vad tycker ni om likabehandlingsplanen som skolorna upprättar?**
 - Anser ni att planen överensstämmer med elevernas psykologiska behov?
 - Hur, varför och på vilket sätt?
- **Hur fungerar samarbetet mellan er, skolan, andra enheter samt med ungdomarnas familj?**
 - Diskussion

10.5 Bilaga 5. Enkät gällande trivsel och likabehandling

Vår gymnasieskola ska vara en skola med en lugn och harmonisk studiemiljö, där alla ska känna sig trygga under sin skoldag. Vi vill verka för allas lika värde och lika villkor och låta det genomsyra hela verksamheten.

För att vi ska nå fram till detta mål, och för att vi ska kunna förbättra vår verksamhet ytterligare är vi beroende av din hjälp. Nedan följer ett antal frågor gällande trivsel och likabehandling. Frågorna besvaras anonymt. Ingen vet vem du är när du svarat. Var snäll och svara ärligt och ta frågorna på allvar.

Om det är något du vill prata om med någon efter att du har fyllt i enkäten är du välkommen att kontakta Elevhälsan, kuratorerna eller skolsköterskorna. De har tystnadsplikt. Du kan också prata med din lärare.

Grundläggande frågor om dig och din trivsel

Min könsidentitet är

- a. Man
- b. Kvinna
- c. Hen

Jag går i årskurs

- a. 1
- b. 2
- c. 3
- d. 4 alt annat (Särklass)

Hur trivs du på skolan?

- a. Mycket bra
- b. Bra
- c. Varken bra eller dåligt
- d. Dåligt

Hur trivs du i din klass?

- a. Mycket bra
- b. Bra
- c. Varken bra eller dåligt
- d. Dåligt

Hur trivs du överlag med de grupper du läser kurser med?

- a. Mycket bra
- b. Bra
- c. Varken bra eller dåligt
- d. Dåligt
- e. Läser just nu alla kurser med min klass

Diskriminering är när en personal på skolan eller skolmiljön som helhet behandlar en elev sämre än andra elever på grund av vissa orsaker.

Har du blivit diskriminerad under detta läsår?(Du kan välja flera alternativ.)

- a. Nej, jag har inte blivit diskriminerad
- b. Ja, pga. min könsidentitet
- c. Ja, pga. min etniska tillhörighet (dvs. att jag kommer från ett annat land eller annan kultur)
- d. Ja, pga. min religion
- e. Ja, pga. att jag har ett funktionshinder
- f. Ja, pga. min sexuella läggning
- g. Ja, pga. min ålder
- h. Ja, pga. att han/hon inte tycker att jag är som en kille/tjej "ska" vara

Om du svarat ja, hur ofta händer detta?

- a. Sällan
- b. Mindre ofta
- c. Ofta

Om du blivit diskriminerad beskriv nedan:

Trakasserier är när en elev eller en vuxen på skolan förföljer eller talar illa om en elev på grund av vissa orsaker.

Har du blivit trakasserad under detta läsår? (Du kan välja flera alternativ.)

- a. Nej, jag har inte blivit trakasserad
- b. Ja, pga. min könsidentitet
- c. Ja, pga. min etniska tillhörighet (dvs. att jag kommer från ett annat land eller annan kultur)
- d. Ja, pga. min religion
- e. Ja, pga. att jag har ett funktionshinder
- f. Ja, pga. min sexuella läggning
- g. Ja, pga. min ålder
- h. Ja, pga. att han/hon inte tycker att jag är som en kille/tjej "ska" vara

Om du svarat ja, blev du trakasserad av en personal eller en elev?

- a. Av en elev
- b. Av en personal
- c. Av båda

Om du svarat ja, hur ofta händer detta?

- a. Sällan
- b. Mindre ofta
- c. Ofta

Om du blivit trakasserad, vad hände och var i skolan skedde det?

Kränkande behandling är när någon elev eller personal behandlar dig på ett sätt som gör dig ledsen.

Har du blivit kränkt av någon annan elev under detta läsår?

- a. Nej
- b. Ja

Har du blivit kränkt av någon personal?

- a. Nej
- b. Ja

Om du svarat ja, hur ofta händer detta?

- a. Sällan
- b. Mindre ofta
- c. Ofta

Om du blivit kränkt, på vilket sätt skedde det? (Du kan välja flera alternativ.)

- a. Med ord
- b. Med slag eller knuffar
- c. Genom att jag blev utesluten ur gruppen och inte fick vara med
- d. Genom meddelanden på internet eller mobil
- e. Annat sätt

Om du blivit kränkt, vad hände och var i skolan skedde det?

Utvärdering av arbetet mot diskriminering, trakasserier och kränkande behandling under läsåret 11/12.

I den Likabehandlingsplan som använts under detta läsår finns en rad åtgärder, för att förbättra skolan med tanke på elevernas upplevelse av diskriminering, trakasserier och kränkande behandling. För att veta vad vi behöver förbättra till nästa år, vill vi veta om åtgärderna fungerat. Besvara de frågor som rör dig.

Jag upplever att skolan i lektionsform och i övrigt belyser likabehandlingsfrågor(diskriminering, trakasserier och kränkande behandling.)

- a. Bra
- b. Mindre bra
- c. Inte alls

Vi har arbetat med värderingar på lektioner genom t.ex. värderingsövningar (heta stolen, 4-hörn etc.)

- a. Ja, ofta
- b. Ja, någon gång
- c. Nej, det har vi inte gjort

Vi har fasta placeringar i klassrummet.

- a. Ja, på alla lektioner
- b. Ja, på vissa lektioner
- c. Nej, det har vi inte

Det är lärarna som bestämmer vilka som ska arbeta ihop vid grupparbeten.

- a. Ja, på alla lektioner
- b. Ja, på vissa lektioner
- c. Nej, det är det inte.

Det finns vuxna i närheten när jag inte har lektion

- a. Ja, oftast
- b. Ja, ibland
- c. Nej, oftast inte
- d. Nej, aldrig

Jag upplever att det finns personal på skolan att vända sig till och få hjälp av om man upplever sig diskriminerad, trakasserad eller kränkt.

- a. Ja
- b. Nej
- c. Vet ej

Vi är nyfikna på din situation!

Här har du möjlighet att anonymt berätta om dina upplevelser om kränkning, diskriminering eller trakasserier.

- Har du egna erfarenheter eller har någon du känner blivit utsatt?
- Hur tänker du kring vad som skulle behöva förändras. Tycker du att likabehandlingsplanen fyller sin funktion eller hur tycker du att skolan kan hjälpa till?
- Har du några egna idéer, tankar, förslag?

Skriv en till två sidor och lämna senast den 31/4 till någon av kuratorerna här på skolan i ett förseglat kuvert eller skapa en anonym e-post adress och maila till likabehandlingsplan@gmail.com

Tack för din medverkan!

Varma hälsningar

Shantal och Marie

Vi är två socionomstudenter vid Ersta Sköndal högskola som hjälper elevhälsotemet här på skolan med likabehandlingsplanen.

Vi undrar om du vill hjälpa oss i vår studie där vi vill undersöka elevernas situation och mående på skolan.

shantal.eriksson@student.esh.se

marie.holst@student.esh.se

